

A Carn!

Publicació electrònica d'Història Militar Catalana

Tiratge: 1085 cibersubscriptors

Dipòsit Legal: T-612-08; ISSN. 2013-1348; *Hosting*: www.acam.cat, Email: info@acam.cat

Any 5 – II Època

14

Setembre de 2010

Contingut

3

EDITORIAL

"El veritable sentit de la Història Militar"

4

ARTICLES I APUNTS

GÜELL, MANEL. "Notes sobre la pólvora a Catalunya"

10

CASALS MARTÍNEZ, ÀNGEL. "Solsona, 1655"

15

EL PERSONATGE

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. "Josep-Ignasi d'Alemanys Carbonell (1792-1835), màrtir de la causa liberal a Tarragona"

18 / 28

RECENSIONS / RECURS

M. G. RUBÍ (a c.d.). *De la revolta a la destrucció: Manresa i la Catalunya central a la Guerra del Francès*; I.SERRAT. *De la Guerra Gran a la Guerra del Francès. La història vista des de l'Alt Lluçanès...*; C.LAORDEN. *Fortificaciones en Cataluña, Tortosa y Bajo Ebro*; F.GRAU. *Dues línies terriblement paral·leles. Diari d'un combatent de disset anys*; F.CORRETGE. *Morts de la guerra civil al cementiri d'Alpicat: Civils, militars, executats...*; R.BOLEDA. *Soldats i maquis al Pallars i a la Vall d'Aran. Memòries d'un soldat del batalló de Muntanya Navarra núm. 1; Els noms de la guerra...*; A.CÒNSUL. "Què se'n va fer dels Herois de la Guerra de Successió?"; J.BARBARÀ i O.BREATNACH. "Els irlandesos, els oblidats dels setges"; À.JIMÉNEZ. "L'heroïtat dels guixolencs..."; F.X.MORALES. «El sofriment dels invasors. Els cossos agressors en els setges de Girona»; A.TUBAU. "L'enginyer Francesc Macià i Llussà (1859-1933)"; J.CARRERAS. "L'home que valia un sac de blat. Cosme Campsolinas..."; A.LORENZO i E.LLORENÇ. *Guàrdies civils i carrabiners lleials a la República*; C.BARRULL i Ó.JANÉ. *La guerra civil a la Ribagorça*; DD.AA. "La Guerra Civil subterrània. Refugis contra les bombes".

31

LA CITA:

**La impunitat
dels militars**

30

NOTÍCIES

32

FONS I ARXIVS

BC, F.Bons.

38

AGENDA

34

L'ESPASA I LA PLOMA:

**Serapi de
Berard i la seva
Manifestacion...**

37

EXPUGNARE OPPIDUM:

Argelers, 1344

EL VERITABLE SENTIT DE LA HISTÒRIA MILITAR

No feia pas massa, el correu d'un lector ens interrogava sobre què enteníem que era Història Militar de Catalunya, ja que al seu judici, aquesta es limitava a una història esbiaixada dins del que era la de l'Exèrcit espanyol.

És cert que part de la nostra Història Militar pertany a la que seria la de l'Exèrcit espanyol, ja que des del segle XVIII Catalunya s'incorporà al projecte uniformitzador ibèric dut a terme pels Borbons. Des de llavors, els catalans, d'una manera o altre, hem format part de les forces militars regulars espanyoles, per combatre a Sardenya, Àfrica, Cuba, les Filipines o el Marroc. Ha estat certament, una part de la nostra Història Militar, una part que cal tenir en compte i que a les pàgines d'A Carn! ha estat abordada més d'una vegada amb articles sobre la guerra de Cuba, de l'amic i col·laborador Cifuentes Perea, o sobre les expedicions al Marroc de Prim, descrites per l'Alfredo Redondo Penas, o sobre la participació de la noblesa a la guerra del Francès, com ens ha explicat el professor Salvador-J. Rovira i Gómez.

Però Catalunya ja existia abans d'aquell segle XVIII en què naixia Espanya, existia i havia tingut, con qualsevol altre regne peninsular, un passat militar notable. Des de la seva emancipació dels reis francs carolingis, els catalans havien sabut mantenir les distàncies amb els sarraïns, arrabassar-los el territori del Principat, i fins i tot València i Mallorca. Posteriorment, en els segles XIII a XV havien conquerit un petit imperi talassocràtic que comprenia el que avui entenem per Països Catalans, per la petja de la llengua catalana i d'alguns trets culturals que actualment encara es poden trobar en aquests territoris.

Tanmateix, no és per aquí per on volem arribar per explicar què entenem per Història Militar. Aquesta no es circumscriu únicament a la pertinença dins d'un o altre exèrcit, o a la participació en diverses campanyes o expedicions militars. La Història Militar pròpiament dita es configura, sobretot, a partir de l'experiència que la societat té d'una dinàmica bèl·lica i militar determinada, no solsament com a factor participatiu ofensiu, sinó com a element passiu que la pateix. L'impacte que una guerra pot tenir envers una societat pot ser molt divers (social, civil, polític, econòmic, sanitari, cultural, artístic, literari, etc.), i en aquesta diversitat s'explica la riquesa que entenem que té la Història Militar, una història, doncs, polièdrica i força branquificada.

No hem de deixar que els arbres no ens deixin veure el bosc. Hem de saber llegir què hi va haver més enllà del discurs militarista, de les accions bèl·liques i de la dinàmica dels exèrcits, per conèixer com van afectar a la població civil i al desenvolupament i evolució de la nostra societat. Aquest és, segons entenem, el sentit integral més ric i valuós del terme Història Militar.

ARTICLES:

Notes sobre la pólvora a Catalunya

[25/3/26]

Manel Güell
Historiador i arxiver
manelguell@acarn.cat

Un dels elements més importants (i el més essencial) de la guerra amb armes de foc, és sens dubte la pólvora. Aquesta mescla química proporciona un producte explosiu capaç de detonar qualsevol artifici artiller, i esdevé l'element clau que dóna l'impuls que requereix la balística bèl·lica. La seva aparició, constatada al segle XIII a la Xina, va revolucionar tot l'art de la Guerra^[1]. En aquestes pàgines, només ens interessa aquest element en relació a Catalunya. Volem tocar un tema que considerem prou interessant i en el que s'hi pot aprofundir més enllà del grapat de dades i notícies que tenim al calaix.

Quina cosa és pólvora

La pólvora és un compost químic integrat per sofre, carbó vegetal i nitrat de potassi o salnitre. La seva mescla en proporcions adequades, la fa altament versàtil per a diversos usos, sempre amb la finalitat d'explosionar i estar capacitada per causar força dany material, *"El Salitre assi mismo por ser tan frío, juntado con el Açufre que es calido, y siendo tocado de el fuego, haze aquel horrible effecto que tan notorio es al mundo"*. En general es mesclaven una part de sofre, per una de carbó, per sis de salnitre, *"bien purgados, bien molidos y cernidos..."*; si la pólvora era per a l'artilleria, el salnitre es reduïa en una part. Aquesta modificació venia del fet que era diferent la pólvora emprada per als cartutxos dels fusells, que la feta servir en una mina o per l'artilleria, i a més cada una d'aquestes mescles polvorí feres es podia subdividir en més tipus, segons la potència que hom volgués donar-li al detonador. Per exemple, per a la pólvora de fusell, s'empraven 10 parts de sofre, 22 de carbó vegetal i fins a 78 de salnitre, però en canvi, per a la pólvora destinada a explosionar en una mina, la barreja augmentava el doble el sofre (20 parts), i reduïa la del carbó (15 parts) i també la del salnitre (65 parts). La granulositat també era variable segons el receptacle final on havia de ser reclosa per explosionar. Segons COLLADO, a qui seguim en les cites textuais, l'arcabús demanava un tipus de pólvora molt fina, que precisava la mescla de 120 lliures de salnitre ben refinat amb aigua clara,

més 20 lliures de carbó d'avellaner o de salze “que sea bien quemado, y muy molido y pasado por cedasso muy espesso. Y otras tantas de açufre muy molido que haya sido derretido bien escumado, y purgado de qualquiera inmundicia...”, remenant aquella barreja “hasta tanto que aquella massa quede espessa como arena”. Aquesta mena de pólvora reduïda a pols, tan apta per a les armes portàtils, en canvi ben atapeïda a l'ànima d'un canó el podia fer rebentar[2].

Les barreges van anar modificant-se a la recerca d'una proporció ideal que a principis de la setzena centúria semblava apropar-se al 12-13-75 (sofre-carbó vegetal-salnitre). La pólvora granulada substituï la insegura pólvora “de serpentina”. A la mescla se li afegia alcohol, d'on n'he sortia una pasta que permetia l'elaboració de diferents mesures de grans de pólvora, més lents en consumir-se i amb una major força impulsora[3].

El salnitre

La península ibèrica era deficitària de sofre, per bé que se'n podia trobar en qualsevol port, com a mercaderia. El carbó que hom necessitava per a la mescla, d'avellaner o de salze preferentment, era de més fàcil obtenció, i la seva producció al país semblava ser una activitat relativament estesa[4]. També el salnitre, que no era altre cosa que el nitrat de potassi, no resultava massa difícil de trobar. N'hi podia haver en indrets humits, coves, murades i fins i tot en estercolers “donde orinan muchas gentes...”. Allí “mezclándola y reboviéndola una vez al mes con una pala, que dentro de tres o quatro meses dará copia de Salitre grandísimo...”. Les xolls de bestiar també eren indrets molt adequats, sobretot quan s'hi recollien ovelles, a les quals els ramaders daven sal per mantenir-les sanes, i la orina que desprenien contribuïa notablement a la formació d'un salitre excel·lent[5].

L'artiller FRANCESC BARRA, donava molta importància al salnitre, ja que considerava que la seva adequada proporció era la clau per donar qualitat a la pólvora. Barcelona fabricava salnitre, “puix en los terraplens de sas murallas, y en muchas tapias, y altres parts ni ha molta quantitat, y sé de un italia molt intelligent, que lo salnitre de Barcelona refinat, com se deu, es molt millor que lo de Italia y tots veran quant importa tenir abundancia de ell dins casa”[6]. A prop de la capital, a Collbató, existeixen les anomenades “Coves del salnitre”, mig quilòmetre d'estalactites i estalagmites, i un petit llac interior ple fins a vesar de salnitre. Com a curiositat, anotem igualment, que a milers de quilòmetres de distància (a l'actual Veneçuela), un català descobridor, **Joan Urpí**, trobava una mina de sofre salitrat “en las tierras conquistadas a los indios cumanagotes” (1640)[7].

Aparició a Catalunya

La pólvora i els seus usos explosius per a la Guerra, ja eren coneguts a Catalunya a principis de la segona meitat del segle XIV. En algun altre article d'aquesta mateixa revista electrònica, vam tenir ocasió de comentar que el primer cop, almenys documentat, que els catalans usaren artilleria de foc va ser aquell 9 de juny de 1359, quan els barcelonins van rebutjar un atac naval de l'esquadra castellana en el marc de la guerra dels Dos Peres[8]. Uns anys més tard, un dels nostres més cèlebres literats, FRANCESC EIXIMENIS, escrivia el seu *Dotzè llibre del crestià*, en el qual donava la fórmula d'elaboració de la pólvora per tirar amb bombarda. Això era vers 1385[9]. Són antecedents prou clars

com per admetre que els catalans van conèixer la pólvora i els seus efectes explosius de bell antuvi.

La fabricació de pólvora

Una altra cosa és, tanmateix, l'inici de la seva fabricació, que M.A.VILA situa a principis del segle XV. A l'illa de Mallorca s'hi començà a fabricar llavors, tot i que se'n seguí important. L'illa era deficitària de salnitre, que adquiria de Gènova, de manera que abans del segon quart de la centúria, ja existien a l'illa fins a tres molins de pólvora[10]. Sembla que degué tractar-se d'una activitat monopolitzada per la Corona, liberalitzada, en tot cas, en el sector jurisdiccional. Els feus baronials podien haver estat centres de producció. El 1479 en un inventari del castell de Vilosell, s'hi troben, a més de tres sarbatanes, dos espingardes, mitja olla de pólvora i un conc pel salnitre[11].

Sabem que el consum de pólvora per a fins bèl·lics era altíssim. L'any 1606 i de cara a una nova campanya militar sobre Fríssia, els hispànics disposaren 7.216 quintals de pólvora per al seu tren d'artilleria compost de 42 canons[12]. El cronista J.PUJADES ens informa que el 1621, en cent canonades d'una galera es podien ben bé gastar més de 200 quilograms de pólvora[13], cosa que equivalia a pensar que amb un miler de canonades se n'exhaurien dues tones. El 1628 en la guerra del Casal (Montferrat, Itàlia), els hispànics es van trobar sense reserves de pólvora, i el generalíssim **Gonzalo Fernández de Còrdova** (en realitat **Gonçal de Cardona-Anglesola**, de la família dels ducs de Sessa) es lamentava en carta al rei, que *"la pólvora que en este estado se labra es poca"*, i que el centenar de quintars que li trametia el duc d'**Alba**, *"que debe de ser todo lo que [de] aquel Reino se abrá podido sacar, y con quatro o cinco dias que se tirase bien en unas trincheras quedarán consumidos..."*. Per aquells anys, a Catalunya hi podia existir una indústria incipient de pólvora, ja que a finals d'agost de 1629, per tal de resoldre aquesta fretura polvorística per al conflicte del Casal, el Consell d'Estat resolgué enviar al general d'Artilleria amb diners suficients per comprar 10.000 quintars del producte *"y que sea en plata, porque se ha de comprar en la Corona de Aragón"*[14]. La infanteria no gastava menys. L'any 1640, encetada la guerra contra **Felip IV**, el comte de **Savallà** estimava que eren necessaris dos barrils plens de pólvora per municionar dues companyies senceres (200 homes); a barril per companyia[15].

Aquesta ingent demanda explicaria que l'activitat molinera dels polvoristes proliferés en el país. El 1622 existia un molí polvorer a Banyoles, d'on uns bandolers robaven mig barril de pólvora amb el qual van fer explotar la cel·la on descansava l'abat **Anton de Cartellà**. A Perpinyà, fora muralles, també n'hi havia un altre[16]. Els principals molins, tanmateix, devien raure a la capital barcelonina. El 1638, un d'ells produïa per sota de la seva capacitat perquè les autoritats locals li disputaven l'aigua, força motriu que el feia funcionar. El virrei duc de **Cardona** hagué d'intervenir obligant els consellers a cedir-li tota l'aigua que necessités, a més d'afranquir-la del peatge d'entrada a ciutat[17]. Heus ací un altre aspecte inèdit de la conflictivitat entre política militarista i societat civil.

Amb l'entrada en guerra contra França, **Cardona** volgué posar al dia la qüestió de la producció de pólvora a Catalunya. El 1635 el virrei signà un *asiento* de pólvores que obligava els polvoristes a dur el producte, a costes seves, fins a les Drassanes, per 17

lliures el quintar, preu que llavors ja es considerava car, ja que s'estimava que la lliura de pólvora podia sortir ben bé per 3 o 4 rals. De 25 d'octubre de 1637 era un informe del Consell Suprem d'Aragó que es basava en l'ordre règia de prohibir la venda de pólvora i salnitre a Catalunya, i d'establir-ne una fàbrica reial a Barcelona. Un mes després, el virrei rebia l'ordre d'augmentar la producció de pólvora i, sobretot, d'evitar que se n'exportés a França. **Cardona** havia d'establir un oficial reial a Lleida que adquirís tot el salnitre, i designar cinc persones que en compressin a través d'un contracte d'*asiento*, a: Barcelona, Girona, Ripoll, Tarragona i Ulldecona. Un d'aquests oficials reials, **Miquel Rodó**, havia confiscat salnitre per tot l'Empordà, el Vallès, Girona, Besalú i sobretot l'Urgell, i declarava que en aquesta última zona *"son muchos los lugares en que se trabaja el salitre..."* [18].

El 1653, ocupada Barcelona i finalitzada la primera etapa de la guerra dels Segadors, deia SERAPI DE BERARD que la ciutat es va comprometre a invertir 15.000 escuts en la reedificació dels molins reials *"que són de la Baylia General (Patrimoni de su Magestad)"*, i el 1692, també en servei de sa majestat, la ciutat gastava quasi 6.600 lliures en la construcció de fins a sis magatzems per desar pólvora [19].

F.X.HERNÁNDEZ, destaca que des de 1540 hi havia molins polvorers a les Obagues i a la riba dreta del Cardener, que el 1679 allí funcionaven tres grans molins, i que el 1713 Manresa liderava la producció catalana de pólvora, havent altres centres de producció a: Cardona, Sallent, Girona, Montcada i a Sant Andreu del Palomar, sobre el Rec Comtal [20]. Els Borbons van seguir utilitzant la indústria polvorista catalana, inclús l'afavoriren amb les pertinents mesures legals. Ens ho demostra l'ordre reial que el 14 de març de 1771 expedí el marquès d'**Esquilace** instant a no posar cap impediment per a que es recollissin diferents plantes del bosc que s'empraven per a *"cozer las calderas de salitre, uno de los mixtos de que se compone la pólvora"* [21].

Venda i distribució

Si jutgem les paraules de COLLADO, els oficis de polvorista i salnitrer no arrelaren massa a la península ibèrica, almenys amb la força amb la que s'havia estès a la Itàlica:

"Tan común el dia de hoy, y tan usado es el officio de hazer polvora, que apenas se halla en Italia, Aldea, ni cortijo que no tenga su polvorista asalariado, y pluviessse a Dios, que en nuestra España se usase la décima parte de la diligencia que aca se usa, la qual es tanta que por todas las villas, y ciudades van hombres con una escobilla, y una gamella barriendo las paredes para coger el Salitre de casa en casa, y en España donde tanta abundancia de salitre y de tanta perfección se halla, van siempre mendigando de otras partes la pólvora" [22].

Aquestes "mendigances" podien ser crescutíssimes. Vers 1635 **Felip IV** importava 4.000 quintars de salnitre d'Anglaterra, per proveir l'armada naval [23]. De fet, a la documentació arxivística, l'ofici de polvorer no es generalitza fins ben entrat el segle XVIII. És quelcom que s'ha d'estudiar més detingudament.

D'altra banda, sembla que la venda de material que els polvoristes efectuaven als militars, anava precedida de tot un cerimonial, en el decurs del qual, es duien diverses

partides de pólvora recent fabricada, en barrils suposadament triats a l'atzar, davant del general d'artilleria, el qual n'extreia uns grapats enfonsant el braç ben avall, ja que els civils se les sabien totes i "cada dia se vé que ponen encima una capa de pólvora escogida...". COLLADO, que ens n'informa, també exposa els sistemes que els militars tenien per provar la pólvora que anaven a adquirir[24]. Per tenir cura de l'emmagatzament de la pólvora en el campament, els militars procedien a fer un clot a terra, lluny del parc d'artilleria, que omplien amb el producte i recobrien amb taulons o llenya seca per evitar que s'humitegés. També el recobrien de cuirs de bou encerats, per tal d'impermeabilitzar el cuc en cas de pluja[25].

* * *

Amb aquestes quatre notes confiem haver despertat l'interès del lector en el tema. Un tema que, encara que militar, té fortes connotacions civils i socials, i per tant, també és apte per als investigadors de la societat "menuda" d'època moderna. Un tema que té branquificacions cap a aspectes polítics, econòmics i de mentalitat. Caldria investigar a quanta gent podia donar feina aquesta indústria militar al país, i quins beneficis econòmics produïa. D'altra banda, si considerem el preu del quintar de pólvora a 17 lliures (com abans hem dit que assentava el virrei duc de Cardona el 1635), llavors concloem que Madrid es va gastar 170.000 escuts per proveir, només en pólvora, la guerra de Màntua (que es limitava pràcticament al setge de Casal), xifra que s'apropa al pressupost anual que tenia la Diputació del General. Només que se'ns acudeixi pensar quans milers de quintars (o de tones) de pólvora es podia gastar anualment la Corona hispànica, per proveir tots els seus fronts de guerra (d'uns dominis, no ho oblidem, on mai no es ponien el Sol), se'ns podria ocórrer a l' ens, quina exorbitant quantitat va deixar d'invertir-se els mateixos anys en obres civils, infraestructures de comunicació, instal·lacions sanitàries o, simplement, en regs i foment dels conreus agrícoles, i quans milers de persones degueren sofrir-ne les conseqüències, no ja als camps de batalla, sinó pel sol fet de viure en països empobrits per la dinàmica de guerra on no existien les inversions socials.

[1] Vegeu l'il·lustratiu reportatge de SEGURA GARCÍA, GERMAN. "La llegada de la pólvora al Occidente medieval". *Historia. National Geographic*, 69 [setembre 2009] 22-25. També UGARTE, JUAN DE. "Páginas históricas sobre la pólvora". *Revista Científico-militar*, t. III, 3ª. sèrie. Barcelona, 1886, 214-218.

[2] COLLADO, LUÍS. *Plática manual de artillería, en la qual se tracta de la excelencia de el arte militar, y origen de ella, y de las maquinas*

con que los antiguos comenzaron a usarla, de la invención de la pólvora, y artilleria, de el modo de conduzirla, y plantarla en qualquier empresa. Fabricar las Minas para bolar las Fortalezas, y Montañas, Fuegos artificiales, Varios secretos, y importantísimos advertimientos, al arte de la Artilleria, y uso de la Guerra utilísimos y muy necesarios. Y à la fin un muy copioso, y importante examen de Artilleros.... Milà: Pablo Gotardo Poncio, 1592, f. 5v., 12v., 79-79v. i 105v., i ALMIRANTE,

JOSÉ. *Diccionario Militar*. Tomo II. H-Z. Madrid: Ministeri de Defensa, 1989, II, 865. Vegeu, igualment, CARRASCO Y SAIZ DEL CAMPO, ADOLFO. *Los ingredientes de la pólvora de guerra (salitre, azufre y carbón) y los combustibles*. Segòvia: Impr. de Pedro Ondero, 1872 (Madrid: Pedro Alienzo, 1877).

[3] HERNÁNDEZ, F. XAVIER. *Història Militar de Catalunya. Aproximació didàctica*. Vol. III: *La defensa de la Terra*. Dib. Francesc

Riart. Barcelona: Rafael Dalmau, Editor, 2003, p. 53, i CIPOLLA, CARLO M. *Las máquinas del tiempo y de la guerra. Estudios sobre la génesis del Capitalismo*. 2ª. ed. Barcelona: Crítica, 1999, p. 188.

[4] LÓPEZ BONILLO, DIEGO (textos). *El carboneig a les comarques del Camp de Tarragona i de les Terres de l'Ebre*. Tarragona: Diputació, 2010. Quant al tipus de fusta preferible, seguim COLLADO. *Plática manual de artillería...*, f. 77, per bé que un altre tractadista, aquest català, Francesc Barra, afegia que els carbons vegetals adequats per fer pólvora eren els de salze, avellaner, garbons o, millor encara "cañamuxas". BARRA, FRANCESC. *Breu tractat de artilleria...* Barcelona: Jaume Mathevat, 1642, p. 110 i 112.

[5] COLLADO. *Plática manual de artillería...*, f. 77.

[6] BARRA. *Breu tractat de artilleria...*, p. 110, 112, 113 i 116.

[7] HEREDIA HERRERA, ANTONIA (dir.). *Catálogo de las Consultas del Consejo de Indias (1637-1643)*. Sevilla: Diputación Provincial, 1990, p. 354, núm. 1.559.

[8] GÜELL, MANEL. "Ultima ratio regis cataloniae". A *Carn!* [En línia], Gener de 2010, núm.12, 3-8, p. 4, <www.acarn.cat>.

[9] EIXIMENIS, FRANCESC. *Dotzè llibre del crestià. Segona part, volum segon*. Girona: Col·legi Universitari / Diputació, 1987 (Obres de Francesc Eiximenis; 4), p. 635, [llibre II, p. 507-508].

[10] VILA, MARC-AURELI. *La vida i l'economia de Catalunya. Segles XIII a XVII*. Barcelona: Pòrtic, 1983, p. 87-88 i MESQUIDA CANTALLOPS, JOAN-ANTONI. *El Tractat del Salitre (Palma, 1640). Estudi històric i lingüístic d'un text químic del segle XVII*. Mallorca: Institut d'Estudis Baleàrics, 1996, p. 17 n.5. Sobre la fabricació de pólvora als regnes hispànics i a França, vegeu, SÁNCHEZ GÓMEZ, JULIO. "Abastecimiento y desabastecimiento de pólvora en

España en el siglo XVI". *Temas de Historia Militar*, II, Madrid, 1988, 185-196 (reeditat a: *Studia Historica*, Universidad de Salamanca, III, (1985) 55-62), i NAULET, FRÉDÉRIC. *La ferme des poudres et salpêtres. Création et approvisionnement en poudre en France (1664-1765)*. París: Economica, 2000.

[11] FERRER I LLORETA, DOM BENET; CELESTÍ CORNADÓ I FARRÉ; JOAN MENCHÓN I BES. *El castell de Vilosell. Aproximació al seu context històric*. Calaceit: Ajuntament del Villosell, 1994, p. 38.

[12] MESA GALLEGO, EDUARDO DE. *La pacificación de Flandes. Spinola y las campañas de Frisia (1604-1609)*. Madrid: Ministerio de Defensa, 2009, p. 105. A la p. 114 d'aquest llibre està reproduït un gravat que mostra l'esquema d'un molí de pólvora transportable per a l'artilleria, dels que fabricava l'exèrcit per al seu propi consum, en aquest cas en el setge de Lochum.

[13] PUJADES, JERONI. *Dietari*, III (1621-1625). A c.d. Josep M. Casas Homs. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1975, p. 54. Hem traslladat els 5 quintars, que són 104 lliures i 208 quilograms. ALSINA, CLAUDI / FELIU, GASPÀR / MARQUET, LLUÍS. *Pesos, mides i mesures dels països catalans*. Barcelona: Curial, 1990, p. 223.

[14] HERNÁNDEZ ÁLVAREZ, MANUEL. *Don Gonzalo Fernández de Córdoba y la Guerra de Sucesión de Mantua y del Montferrato (1627-1629)*. Madrid: CSIC, 1955, p. 154 i 191.

[15] PARETS, MIQUEL. *De los muchos sucesos dignos de memoria que han ocurrido en Barcelona y otros lugares de Cataluña. Crónica escrita por Miquel Parets entre los años de 1626 a 1660*. a c.d. Celestí Pujol, en: *Memorial Histórico Español*, XX-XXV. Madrid: Impr. Manuel Tello, 1888-1893, III, p. 100, ap. II.

[16] PUJADES. *Dietari...*, III, p. 89.

Segons el notari Pere Pasqual, el setembre de 1641 els francesos arribaven prop de Perpinyà, "fins lo molí polvorer". SIMON I TARRÉS, ANTONI; VILA, PEP. *Cròniques del Rosselló. Segles XVI i XVII*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1998, p. 114. Aquestes notícies ja vam tenir

ocasió de publicar-les a GÜELL, MANEL. "Consideracions al voltant de la Revolució Militar a Catalunya", *Pedralbes*, 28 (VI Congrés d'Història Moderna de Catalunya, 15-19 de desembre de 2008) [en premsa]. Disponible a: <www.historiamoderna.net/vicongres>.

[17] Arxiu de la Corona d'Aragó, Consell d'Aragó [=ACA, CA], lligalls 382 i 389.

[18] ACA, CA., lligalls 281, 387 i 389.

[19] BERART, SERAPIO DE. *Manifestacion, en que se publican muchos, y relevantes servicios, y nobles hechos, con que ha servido a sus Señores Reyes la Excelentísima Ciudad de Barcelona, singularmente en el sitio horroroso, que acaba de padecer en el presente año de 1697*. [Barcelona]: Cormella, [1697], f. 13 i 37.

[20] HERNÁNDEZ, FRANCESC XAVIER i FRANCESC RIART. *Els exèrcits de Catalunya, 1713-1714. Uniformes, equipaments i organització*. Barcelona: Rafael Dalmau, Editor, 2007, p. 178.

[21] Arxiu Comarcal de l'Alt Camp [= ACAC], *Documents Impresos*, núm. 52.

[22] COLLADO. *Plática manual de artillería...*, f. 76v.-77. També CIPOLLA. *Las máquinas...*, p. 105.

[23] Arxiu General de Simancas [= AGS], *Documentos relativos a Inglaterra, 1254-1834*, lligall 2.520 (1632-1635), f. 28.

[24] COLLADO. *Plática manual de artillería...*, f. 79v.-80.

[25] BARRA. *Breu tractat de artilleria...*, p. 120.

Solsona, 1655

[11/3/5]

Àngel Casals Martínez
Professor d'Història Moderna de la
Universitat de Barcelona
casals@ub.edu

Resulta curiós el buit historiogràfic que hi ha sobre la continuació de la guerra hispano-francesa a Catalunya després de 1653. El fracàs de la Revolució de 1640 no va ser la fi del conflicte, ni de bon tros. Fins el 1659, el front seria ben viu, especialment al nord del país. *“Los historiadores de Cataluña dan una importancia tan insignificante a los seis últimos años de aquella guerra, 1653-1658, y a las invasiones de que fue objeto el país, que algunos de ellos no las comenta en el texto, sino que se reducen a registrarlas en alguna nota”* [1]. Aquesta afirmació continua sent vigent amb l'excepció del treball de SÁNCHEZ MARCOS tot i que en aquest cas l'objecte de l'autor és el paper de **Joan-Josep d'Àustria**; també el de XAVIER TORRES, que de tota manera només hi dedica unes poques pàgines amb atenció especialment a Osona [2].

El cas és que tot i que el front esdevingué secundari per uns contendents que van centrar els seus esforços als Països Baixos, la guerra continuà, i va tenir unes conseqüències desastroses per a àmplies zones del país, ja fos pel pes dels allotjaments, l'ocupació militar de les poblacions o, el pitjor cas, per esdevenir front de guerra. I dins de la desgràcia general, sobresurt el cas de Solsona.

Els antecedents

Solsona era seu episcopal des del 1593 i ciutat des de 1594; tenia entorn de set-cents veïns abans de la guerra. La seva jurisdicció estava repartida entre el bisbat, el duc de **Cardona** i el rei, i cada un d'ells tenia el seu propi batlle. Hi havia també el municipi, format per vint-i-vuit jurats i quatre cònsols i regits per privilegi reial. Durant la guerra de 1640 sembla que la població manifestà una clara inclinació per la Generalitat i el bàndol francès i seguí un camí idèntic al de Barcelona, ja que en rendir-se la capital van enviar els seus síndics a jurar obediència a **Felip IV**.

Però el retorn al bàndol hispànic no obviava l'existència d'un potent partit pro-francès a la ciutat del que formaven part alguns membres del Consell de la vila, professions liberals i alguns eclesiàstics. Amb tot, durant els anys posteriors, i fins que els francesos no van tornar a activar seriosament les hostilitats un cop vençuda la revolta de la Fronda i la resistència final de Burdeus, la situació es va mantenir més o menys tranquil·la. De fet, el front s'havia reactivat en 1653, amb l'atac sobre Girona. La resposta de **Joan-Josep d'Àustria** demostrà la precarietat dels recursos hispànics per fer la guerra: només es van poder aplegar 1.500 infants -la xifra teòrica de forces presents a Catalunya segons el govern de Madrid era de 8.500 infants i 1.200 de cavalleria- [3].

És important entendre l'estat de precarietat en que es mantenia la presència de les tropes de **Felip IV** a Catalunya. Les diverses campanyes anuals van seguir sempre un esquema similar: Els anys 1653 i 1654 els francesos van tenir objectius prou evidents: Girona i, amb sort, Barcelona. Però des de llavors el màxim interès francès semblava ser consolidar la seva presència a la zona nord del Principat, amb l'ocupació del Conflent i tota la Cerdanya en 1655, i accentuar la presència en el Solsonès, Ripollès i la Garrotxa fins a Osona. Els recursos emprats van ser sempre rotundament superiors als de l'enemic hispànic, que, per falta d'ells i d'una estratègia d'ús poc definida, es limità a mantenir posicions o a contraatacar en els moments de retirada francesa.

L'any 1655 les coses, com sempre, no van ser senzilles. D'una banda, el país estava tan esgotat d'aguantar soldats que durant l'hivern del 1654 s'havien enviat efectius a allotjar a Aragó, València i Navarra, i tropes de cavalleria van anar a parar a un lloc tan allunyat com Alacant[4]. En aquest context, que cal qualificar pel cap baix de tenebrós, resultava impossible pel comandament pensar en cap mena d'ofensiva i ni tan sols en prevenir els possibles cops de l'enemic. Resultava més realista limitar-se a esperar la retirada francesa a la fi de l'estiu per recuperar el terreny perdut.

D'una altra banda, la situació definia com a fonamental la lleialtat de la població, i aquesta no era gens segura. La presència propera del francès a les comarques del nord, com la Cerdanya, l'Empordà, la Garrotxa i l'Alt Urgell mantenien viva l'esperança d'aquells que desitjaven capgirar la situació de 1652. A més, l'esgotament per una guerra que no semblava tenir fi, afeblia qualsevol postura. Fins a la part nord d'Osona l'amenaça de miquelets al servei dels francesos era constant i algunes viles s'havien revoltat obertament contra **Joan-Josep d'Àustria**. La primavera de 1653 esclatà una revolta pro-francesa al Ripollès i la Garrotxa que amenaçà també Osona. El cas més preocupant va ser el d'Olot, on el mes de juny van assassinar al jutge de l'Audiència **Josep Reart**, i es va acceptar la presència dels miquelets, encara que finalment va tornar a ser ocupada per les tropes de **Felip IV**, que hi van deixar una guarnició de 435 infants i 200 cavalls: "*para mortificar aquellos naturales y hacer oppósito a los amotinados*"[5].

Per tant, la missió de les tropes hispàniques era doble: defensar el territori, de l'enemic francès, i mantenir el control de la població civil. Els diversos càstigs exemplaritzants, dels que el d'Olot n'és un exemple, formaven part d'aquesta política. Però allò només es podria mantenir si s'estenia el convenciment de que l'ira de **Felip IV** era implacable.

Els fets

El 28 de juny de 1655 es va presentar a la plaça de Solsona un trompeta tramès per **Manuel d'Aux** i l'ardiaca **Xavari** que en nom de França ordenava a la població que no acceptés la presència de tropes hispàniques. L'advertiment no era gratuït: el dia abans i davant els rumors de la proximitat francesa s'havien enviat dos síndics a Barcelona a sol·licitar al virrei soldats per guarnicionar la desassistida ciutat.

El dia 30 va començar el setge formal que l'1 va ser reforçat fins arribar a dos mil soldats. Es formà una Junta de Guerra presidida pel cònsol en cap **Josep Tomasa**[6], que, segons la seva versió, tot i no tenir armes ni recursos, va votar per la resistència, esperant segurament l'arribada de reforços. El dia 3 de juliol van abandonar la ciutat els caps del

partit pro-francès: **Antoni Mascaró**, el doctor **Pere Lloret**, **Joan Martí** i **Josep Tuxons**, prevere, els quals van animar a d'**Aux** a mantenir el setge per la falta de recursos que tenia la ciutat. Era veritat: la petició d'ajut que s'havia fet al governador del duc de **Cardona** havia tingut una trista resposta: que no esperessin soldats, *"ni otro socorro, y que no tenían que esperarle, sino del cielo"* [7].

El dia 4, la ciutat es lliurava als atacants, que hi van deixar una guarnició i van marxar. Poc va durar la tranquil·litat. A primers d'agost les tropes hispàniques manades per **Baltasar Pantoja** van assetjar la ciutat novament i tot i que sembla que hi va haver un complot pro-hispànic l'11 d'agost, la realitat és que el setge es va haver de perllongar fins el 8 de desembre, quan la guarnició francesa va negociar la seva retirada, però -i aquest detall és important- ningú va negociar en nom del municipi. En altres paraules, la ciutat era lliurada sense condicions.

Retirats els francesos, els tres cònsols que quedaven a la ciutat van sortir amb les seves gramalles a presentar-se davant **Joan-Josep d'Àustria**, que havia dirigit el setge en la seva fase final. Però el fill de **Felip IV** no només no els va voler rebre, sinó que ordenà que es treïessin les gramalles. Ras i curt, havien estat desposseïts del càrrec. Les lleis de la guerra per una població ocupada sense negociació es van complir sense miraments. Lliurada franca al vencedor, va ser saquejada: *"sucedieron las muertes, incendios, ruinas y otros males que no se refieren por menor"*. Fins a dotze dies, segons els vilatans, va durar el càstig, al que es sumà la presència d'una guarnició que els tractava com a enemics ocupats. El Consell de la ciutat no es va reunir més. El 13 de gener de 1656, el Consell d'Aragó va decretar un càstig exemplar: *"que para demostración, castigo de tan enorme delicto y que sirviese de exemplo a los demás que tienen obligación a cumplir con fidelidad y rendimiento debido a Vuestra Majestad, a Solsona se le quitase desde luego el título de ciudad y villa"* [8].

Les conseqüències

Des d'aquell malastruc 8 de desembre de 1655, Solsona va restar sense govern municipal. Per millor dir, el municipi va quedar dissolt: no hi havia cap autoritat per administrar la vila, tret dels batlles senyorials. Això significava que ni es pagaven tributs municipals, ni es pagaven les obligacions del municipi i que els seus veïns no tenien cap mena de reconeixement polític. Eren simple població ocupada: *"saqueada, abrasada, sin gobierno político, ni ministros que atiendan al sustento y conservación de la cosa pública"*.

En l'anihilació completa de Solsona només faltava un detall important: el manteniment de la seu episcopal. Al no aconseguir convèncer al bisbe que la traslladés a una altra vila de la diòcesi, van intentar per la via d'arruïnar la seu fer obligat aquest canvi: *"que supuesto que el cavildo y el nuevo obispo viendo desmantelada la ciudad y privada de sus honores sería possible que de su voluntad passassen su residencia a otro lugar del obispado"*, segons va escriure al Consell d'Aragó el mateix **Felip IV** [9].

Al llarg de l'any 1656 va començar un dilatat debat sobre la situació de Solsona, a tres bandes: el Capítol catedralici, l'Audiència i el Consell d'Aragó. El primer va presentar un llarg memorial en que negava que haguessin estat la major part dels veïns els responsables del lliurament a França i la resistència posterior, que la situació estava consumint la ciutat i només quedaven tres-cents veïns -no deuriem saber que aquella,

justament, era la intenció del rei- i que el perjudici anava més enllà, ja que els 30.000 rals en pensions que devia el municipi -la majoria en mans dels canonges- ja no es pagaven; acabaven demanant el perdó reial:

“Quando huviera delinquido todo el Pueblo era muy conforme a la piedad de Vuestra Majestad perdonar a la muchedumbre y que la pena se impusiese a pocos. Los culpados se han ido a Francia, los que tenían presunciones contra sí, se han purgado por los términos judiciales y contra ninguno de los seglares se ha hallado materia de castigo.”

Per la seva banda, l'Audiència va discrepar del càstig imposat. Va demanar al rei que s'obris un procés, però **Felip IV** va tirar pel dret, com ja hem vist, i ordenà a la Generalitat i l'Audiència que deixessin de considerar Solsona com a ciutat o vila[10]. Quan finalment se li va demanar un dictamen a l'Audiència el 1658, que va ser conegut a Madrid a finals d'abril, els doctors de la Sala Criminal, per majoria, van invocar les Constitucions per decretar que no es podia castigar la ciutat sense que s'hagués obert una causa que derivés en una sentència condemnatòria, i això era obligat en tots els casos, fins i tot en un crim de lesa majestat en “*prima capite*” que era l'acusació imputada a Solsona[11].

El mes de juny de 1658, el bisbe de Solsona **Francesc Roger** envià el racioner de la catedral **Silvestre Busquets** a Madrid per intentar aconseguir el perdó reial. Aquestes gestions més les decisions de l'Audiència van enfurismar el Consell d'Aragó, que va tornar a demanar un nou dictamen, en termes amenaçadors: no es conformaven amb que fos només la Sala Criminal, volien una votació de totes tres sales conjuntament amb presència del virrei per tal que expliquessin els fonaments legals que impedièn la voluntat de **Felip IV**: “*que con lugar rendido en la forma que Solsona no podía ser castigado a arbitrio de Vuestra Majestad*”. Encara més, demanava el nom dels jutges que votessin en sentit contrari a les ordres del Consell d'Aragó. Finalment, onze dels jutges, tot i que amb posicions diverses, es ratificaven en l'anterior resolució, però els doctors **Miquel Cortiada**, **Jeroni Codina**, **Josep Romeu** i **Joan Pau Xammar** feren costat les ordres del rei.

Evidentment, el resultat no agradà gens a Madrid, que va demanar al virrei que advertís als jutges de l'Audiència contraris que haurien de tenir en el futur més miraments amb aquesta mena de temes i es continuava ratificant en la seva decisió de gener de 1656: “*Porque ni los usages ni las constituciones de Cathaluña hallan en este caso ni hay ley que pueda oponerse a que Vuestra Majestad no pueda usar a su beneplácito y libre mano habiéndose entregado Solsona a merced, que en esse caso el vencido ha de tomar las leyes del vencedor como fuere servido dárselas*”.

Reforçava aquest argument el fet que el jutge **Xammar** anés més enllà que els seus companys i fes un vot particular que anava en el mateix sentit que el del Consell: “*He considerado que el lugar que a fuerza de armas se rinde a su natural Príncipe con dicho pacto se da él mismo mediante este pacto por privado de todos los privilegios implorando no la justicia, sino la merced.*”

Quedava una darrera opinió per donar, la del virrei, el marquès de **Mortara**. Possiblement estava preocupat per l'opinió que entre els catalans tingués una posició de duresa tan gran durant tant de temps, a més, la guerra estava pràcticament finida i resultava impossible administrar una població del volum de Solsona sense un govern

municipal. Arribava a la conclusió que l'exemple ja s'havia donat i que aprofitar el naixement del fill de **Felip IV** seria una bona excusa per oferir un indult.

Conclusions

El capteniment de **Mortara** s'imposà finalment. Solsona recuperà el seus privilegis municipals en 1659 i va poder tancar l'amarg parèntesi de més de tres anys. Però hi ha en aquest cas un seguit d'elements que mouen a la reflexió.

El període 1653-59 no va ser un simple epíleg del procés endegat en 1640. Ben al contrari, presenta un seguit de característiques pròpies tant des del punt de vista militar com polític i va ser, a més d'una guerra entre les monarquies hispànica i francesa, una guerra civil entre catalans d'un i altre bàndol. L'actuació de Solsona i d'altres poblacions demostra que tot i que possiblement el partit pro-francès era minoritari, estava ben arrelat en parts significatives de Catalunya, per bé que possiblement la proximitat de l'enemic obligava a uns i altres a una certa indefinició en funció de la correlació de forces de cada moment. Tant és així que el Consell d'Aragó havia assumit que a falta d'èxits militars amb que engrescar la població, no s'havia de dubtar a aplicar la repressió més dura, posició que contrastava amb les del virrei i Audiència que pel fet d'estar en el país, eren més conscients dels límits repressius que requeria la situació.

Per últim, el debat jurídic sobre el càstig de Solsona. El que el Consell d'Aragó i el jutge **Xammar** defensaven no era cap disbarat en termes militars. Les lleis de la guerra deixaven a mercè del vencedor aquelles poblacions que havien estat preses sense negociacions, més quan es tractava de súbdits rebels, però també és veritat que rarament s'aplicava d'una manera tan dràstica. El que resulta sorprenent és que juristes catalans avalessin aquesta postura. És coneguda amb un terme més breu i més ominós: “derecho de conquista”.

[1] SANABRE, JOSEP. *La acción de Francia en Cataluña en la pugna por la hegemonía de Europa (1640-1659)*. Barcelona: Real Academia de Buenas Letras, 1956, p. 573.

[2] SÁNCHEZ MARCOS, FERNANDO. *Cataluña y el Gobierno Central tras la Guerra de los Segadores (1652-1679)*. Barcelona: Universitat, 1983; TORRES I SANS, XAVIER. *La Guerra dels Segadors*. Lleida: Eumo / Pagès, 2007.

[3] PARETS, MIQUEL. *Sucesos particulares de Cataluña, des de el año 1626 hasta el de 1660*. Manuscrit, f. 487r., i Arxiu General de Simancas [= AGS],

Guerra y Marina, llibre 237, f. 198, i *Guerra y Marina*, llibre 245, f. 70v.-71v.

[4] AGS, *Guerra y Marina*, llibre 245, f. 213r.-213v.

[5] Arxiu de la Corona d'Aragó [= ACA], *Consell d'Aragó*, lligalls 307, doc. 26/4. 25 de desembre de 1653.

[6] Josep Tomasa va ser acusat de pro-francès i de formar part d'una xarxa encapçalada pel jutge de l'Audiència **Rafel Vilosa**. ACA, *Consell d'Aragó*, lligall 308, doc. 29/5.

[7] Biblioteca de Catalunya [= BC], F. Bons., núm. 2.448.

[8] ACA, *Consell d'Aragó*, lligall 312, doc. 41/4.

[9] ACA, *Consell d'Aragó*, lligall 312, doc. 41/4.

[10] La Generalitat va continuar considerant Solsona com a ciutat, com es recull en la visita que el seu bisbe va fer a la institució el 19 d'abril de 1657. *Dietaris de la Generalitat de Catalunya. 1411-1714. VII. Anys 1656 a 1674*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de la Presidència, 2002, p. 22.

[11] ACA, *Consell d'Aragó*, lligall 312, doc. 41/13.

EL PERSONATGE:

Josep-Ignasi d'Alemaný Carbonell (1792-1835), màrtir de la causa liberal a Tarragona

[13/1/4]

Salvador-J. Rovira i Gómez
Professor emèrit de la URVT
sjrg@tinet.fut.es

Era fill de **Josep-Francesc d'Alemaný Massó**, ciutadà honrat de Barcelona, i d'**Ignàsia Carbonell Abellà**, i provenia d'una família de notaris i doctors en dret, establerta a Tarragona després de la guerra dels Segadors. Nasqué el 21 de juliol del 1792 a Tarragona (ROVIRA [2000] 43-45), ciutat on traspassà el 7 d'agost de 1835 (COLL [1988] 13).

La invasió napoleònica condicionà la seva existència per tal com el 1808 entrà a formar part de les Milícies Urbanes de Tarragona com a sotstinent. El primer de juliol del 1810, el capità general **Enrique O'Donnell** va disposar la formació de dues companyies de Tiradors de Tarragona, d'un centenar d'homes cadascuna, per ajudar a la Junta Corregimental a recollir contribucions, perseguir malfactors, capturar desertors, executar sancions contra els morosos, etcètera, i hom li confià el comandament d'una d'elles. Quan els francesos es van atansar a Tarragona, les companyies van fer descobertes contra els invasors i, posteriorment, contribuïren a defensar la plaça. En sortir el marquès de **Campoverde** de Tarragona el 31 de maig del 1811 (RECASENS [1965] 320) s'endugué

amb ell la companyia que comandava **Alemaný** i per això no es va trobar a la ciutat el 28 de juny, dia de l'assalt final.

El 26 d'abril del 1812, amb antiguitat d'1 d'octubre del 1811, el general **Luis Lacy** el va fer capità primer de la quarta companyia del Batalló d'Infanteria Lleugera de Tiradors de Catalunya. Del què va fer l'any 1813 no en sabem res, però ens consta que el 8 de febrer del 1814 era capità del regiment d'Infanteria del Príncep, que l'any següent n'era capità primer i que, des del 13 de juliol del 1815, era capità supernumerari adscrit a l'Estat Major General de l'Exèrcit del Centre. Romangué a l'exèrcit fins el 22 de maig del 1819 en què, a petició pròpia li fou concedida la separació del servei actiu (COLL [1988] 8).

Retornat a Tarragona fou fet regidor perpetu –prengué possessió de la regidoria el 19 de desembre del 1819– i quan es proclamà la Constitució passà a ser membre de la Junta Política de Govern (COLL [1988] 8).

El 12 de febrer del 1821 contragué matrimoni a la Catedral amb **Tecla de**

Castellarnau de Camps, filla de **Josep Antoni de Castellarnau Magrinyà** i de **M. Antònia de Camps de Font**, i d'aleshores ençà els **Castellarnau** passaren a ser la seva família([ROVIRA \[2003\] 42](#)).

Durant el Trienni Liberal participà activament en la vida política tarragonina. Fou un dels promotors de la magnífica rebuda que la ciutat reté a **Agustín de Argüelles** i, fins i tot, aconseguí que el seu sogre li oferís, el 23 d'abril del 1820, un ball a casa seva al que assistí el bo i millor de la societat local i que durà fins a dos quarts d'una de la matinada([ROVIRA \[2000\] 38](#)); promogué la constitució d'una guàrdia d'honor per al manteniment de l'ordre públic; publicà escrits polítics amb el pseudònim d' "El Zeloso del Orden", i, l'1 de gener del 1822, fou elegit alcalde. Com a primera autoritat de la ciutat es mantingué ferm davant els exaltats i va fer dipositar a l'ajuntament els tambors de la milícia, va prohibir que es fessin tocs sense el seu permís, va proscriure la cançó del "Trágala", ofensiva per a un sector de la població, i en tot moment va saber contenir l'agitació popular. El 9 de març del 1822, en ocasió d'unes commemoracions, pronuncià tres discursos de liberalisme abrandat i en un d'ells exaltà la memòria de **Juan Smith**, gran amic del seu sogre([COLL \[1988\] 10](#)).

En implantar-se la divisió provincial i ser nomenades noves autoritats, entre les que destacava el Cap Polític que va absorbir totes les facultats que tenia l'alcalde primer, va trobar-se impossibilitat d'exercir la seva acció moderadora i esdevingué un destorb per els exaltats, que a la fi el feren detenir, la nit del 21 al 22 d'abril del 1823, i el deportaren a Ceuta on romangué fins el juliol en què fou posat en llibertat.

De nou a Catalunya s'incorporà a l'exèrcit en el que ocupà el càrrec de segon ajudant general de l'Estat Major i el 8 d'agost del 1823 hom li confià el comandament de la tropa que assetjava

Peníscola. Prengué la plaça al cap de tres mesos, i s'hi va quedar de governador fins el 15 d'agost, en què fou nomenat tinent coronel major del Regiment d'Infanteria Lleugera número 5. Amb aquest grau va passar a Alacant([COLL \[1988\] 11](#)).

Malgrat el seu passat liberal fou reintegrat a l'Ajuntament de Tarragona pel fet d'haver estat confinat a Ceuta pels constitucionals i el 31 d'octubre del 1824 fou declarat "purificat". En aquests anys a més de l'activitat política es preocupà de millorar el seu patrimoni i així adquirí propietats com ara la vinya d'un jornal a la partida dels Montgons, comprada a carta de gràcia el 25 de març del 1811 per 125 lliures, una altra vinya a la mateixa partida que, el 12 de maig del 1825 i per 250 lliures, li traspassà **Bernat Verderol i Roig**; una part de casa al camí del Port obtinguda a carta de gràcia el 23 d'octubre del 1825 per 320 lliures; un altre tros de casa, també comprat a carta de gràcia i per 200 lliures el 31 d'octubre del 1825([AHT, sig. 850, 852, 795 i 751, f. 130, 148, 506 i 540](#)), i diverses finques procedents de la desamortització.

El 26 de novembre del 1827 figurà, com a regidor, a la comissió de tarragonins que anà a trobar a **Ferran VII** a l'Hospitalet de l'Infant([COLL \[1988\] 12](#)).

A Tarragona va viure a la casa que els **Alemanys** tenien al carrer del Portal del Carro, per a la que aconseguí que l'arquebisbe li cedís, el 13 de setembre del 1832, mitja ploma d'aigua per l'entrada de 30 lliures i el cens anual de 4 lliures i 10 sous([AHT, sig. 6.555, f. 209](#)). El 22 de gener del 1833 va fer testament en el que deixà usufructuària l'esposa i instituí tutors dels seus fills al canonge **Josep Pujol** i al seu cunyat **Josep-Antoni de Castellarnau**.

El fet que un destacament d'urbans reusencs, de guarnició a Arnes, fos sorprès en un parany el 19 de juliol del 1835 per una partida carlina entre Arnes i Horta de Sant Joan amb pèrdua d'un

sotstinent i cinc soldats, va provocar els tumults de Reus de la nit del 22 de juliol i de retruc el de Tarragona del 7 d'agost. De tres a quatre-cents cristins de Reus van entrar a la ciutat i, junt amb els exaltats tarragonins, es dedicaren a buscar els que consideraven llurs adversaris. **Josep-Ignasi**, sentint-se en perill, es refugià a Sant Francesc d'on va sortir a les 10 del vespre, i anà a Sant

Agustí per creure que hi estaria més segur. A les dues de la matinada del 8 d'agost abandonà disfressat el refugi i acompanyat per soldats es dirigí al port on pujà a un vaixell, però, tant bon punt els soldats van marxar, els cristins que eren per la zona assaltaren l'embarcació i el van baixar a terra on fou mort a ganivetades i llençat al mar **(COLL [1988] 13)**.

En morir deixà un patrimoni constituït per: sis cases situades al carrer del Portal del Carro, de Santes Creus, Rere de San Domènec, la Portella, el camí del Port i la plaça d'en Ripoll; un celler; una vinya de quatre jornals a la partida dels Montgons; tres jornals al terme de Constantí, i crèdits del deute consolidat per un import de 6.675 rals.

Sabem com era físicament gràcies al retrat que es feu pintar entre el juliol del 1827 i el mateix mes de l'any següent – actualment es conserva al saló blau de casa Castellarnau-, en el que apareix representat, en la plenitud de la vida, de mig cos, vestit amb uniforme i lluint condecoracions. Aquest quadre el van conservar els seus descendents fins l'any 1988, en què la família **Coll-Alemany** en feu donació a la ciutat de Tarragona.

Fons i Bibliografia

AHT = Arxiu Històric de Tarragona. Fons Notarial de Tarragona

COLL [1988]

COLL I ALENTORN, MIQUEL. *El primer alcalde constitucional de Tarragona: Josep Ignasi d'Alemany i Carbonell*. Tarragona: Ajuntament, 1988.

RECASENS [1965]

RECASENS COMES, JOSÉ M^a. *La Revolución y Guerra de la*

Independencia en la Ciudad de Tarragona. Tarragona: Real Sociedad Arqueológica Tarraconense, 1965.

ROVIRA [2000]

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. *Rics i poderosos, però no tant. La noblesa a Tarragona i comarca al segle XVIII*. Tarragona: Cercle d'Estudis

Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona, 2000.

ROVIRA [2003]

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. *Els Castellarnau*. Barcelona: Societat Catalana de Genealogia, Heràldica, Sigil·lografia, Vexil·lologia i Nobiliària, 2003 (Assaigs; 5).

RECENSIONS:

[Nombre de notes / Nombre de centres documentals consultats / Nombre de bibliografia citada
(+ hemeroteca) + acceptable, ++ bo, +++ excel·lent, ++++ extraordinari]

RUBÍ I CASALS, M. GEMMA (a c.d.). *De la revolta a la destrucció: Manresa i la Catalunya central a la Guerra del Francès*. Col. Francesc Serra i Assumpta Muset. Manresa: Centre d'Estudis del Bages / Ajuntament, 2009 (Miscel·lània d'Estudis del Bages; 11), 261 p. [+++]

La concepció del volum va voler integrar les conferències i aportacions historiogràfiques realitzades els darrers anys sobre la guerra del Francès a la Catalunya central, dins dels actes que el 2008 desenvolupà la comissió del Bicentenari a Manresa. A més de la conferència del professor A.MOLINER al saló de plens de l'ajuntament manresà (2 de juny de 2008), on palesà el protagonisme, fins ara desaparegut, de la ciutat de Manresa dins del front resistencialista català, el llibre inclou diversos treballs encarregats a especialistes sobre el tema, els quals hi ha abocat les dades i coneixements obtinguts en les recerques llurs. En un segon bloc, *Notes històriques*, el llibre exposa la documentació inèdita dipositada a l'Arxiu Comarcal del Bages, a càrrec de l'arxiver J.TORNER, amb la catalogació de Marc Torras. En un altres dels treballs, J.OLIVERAS reproduceix amb gran minuciositat les conseqüències de l'incendi provocat pels napoleònics a la ciutat aquell març de 1811. El professor OLIVERAS, recrea la Manresa de l'època a partir del testimoni de viatgers com Zamora o el baró de Maldà (1810). En un 3r. capítol, el professor P.ALGRE fa un estudi dels conflictes civils durant els anys de guerra, a través de la consulta de la documentació judicial de l'Arxiu Comarcal, amb un clar rerefons polític i militar. En el 4t. capítol F.SERRA analitza el fenomen resistencialista a través dels sometents, els miquelets i els reclutaments forçats, dinàmica que obria la porta a la desertió. En el 5è., el Dr. D.YEPEZ, aplega les cròniques de viatgers anglesos (com la de Sir John Carr) i els informes dels militars britànics, en base als estudis de fons poc explotats que va esmerçar en la seva tesi doctoral. A càrrec d'A.MUSET, va el capítol 6è. en el qual es copsa l'alarma i el neguit social que provocaven les contínues persecucions, saqueigs i destruccions, en la zona militaritzada del coll de Can Maçana, indret on es van lliurar les famoses batalles del Bruc, que l'autora aprofita per explicar, però sobretot que van ser escenari durant sis anys d'escomeses constants entre els dos bàndols. El següent capítol (elaborat pels professors LL.F.TOLEDANO i M.G.RUBÍ), és l'anàlisi de la memòria que va deixar la guerra, contrastable amb la derivada dels Setges de Girona i reconstruïda en base als actes centenaris i a la selecció d'esdeveniments, uns triats i d'altres oblidats, així com a les diverses interpretacions historiogràfiques.

L'obra miscel·lània es configura com una lectura rica, plural i desacomplexada de l'episodi bèl·lic napoleònic, una lectura que permet un coneixement molt més profund del tema, i que és capaç de donar una idea del que va significar pels seus coetanis. El fet que no estès ocupada la totalitat del territori, sino únicament les grans ciutats, comportà una difícil convivència entre militars invasors i civils envaïts, en un intercanvi de represàlies, necessitats alimentàries, consum de recursos, etc., dinàmiques aquestes que queden palesades en més d'una aportació.

Dins de l'allau de treballs sobre la guerra del Francès que aquest "Bicentenari" ha provocat i provoca a Catalunya, aquest volum està destinat a tenir el seu pes en l'àmbit del Bages, i a constituir un referent capaç d'actualitzar coneixements i d'innovar mètodes de cerca. Al valor afegit d'aglutinar dades referencials està el de reconfigurar la memòria històrica de l'episodi, obrint nous camins de recerca amatents a considerar l'ús de percepcions, imatges i representacions testimonials que ajudin a afinar la visió del conflicte.

Aquest volum ha estat fruit d'una llarga gestació que ha comptat amb la participació d'un equip humà considerable, format pels investigadors (historiadors i especialistes), tècnics (editors, correctors, maquetistes, impressors i llibreters) i polítics (de l'ajuntament manresà, del de Barcelona, de l'IRMU), de quins va partir la voluntat de tirar endavant el projecte.

[MG: <http://scg.iec.cat/Scg9/Scg9/59103413.htm>]

SERRAT I PORTAVELLA, ISIDRE. *De la Guerra Gran a la Guerra del Francès. La història vista des de l'Alt Lluçanès. Memòries d'Isidre Serrat i Portavella (Alpens 1751-1822)*. Ed. a c. d'Enric Prat, Santi Soler i Pep Vila. Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2010 (Osona a la butxaca; 27), 173 p. [++]

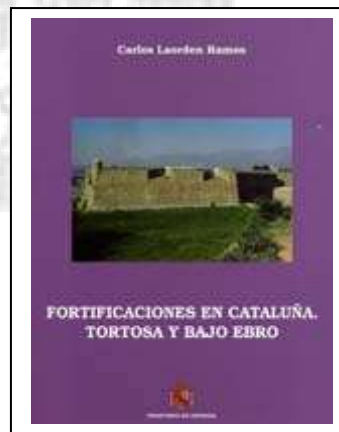

Edició de les memòries escrites d'Isidre Serrat Portavella, rector de Comià i de Sant Agustí de Lluçanès, a partir d'una introducció de Rafel Ginebra que emmarca l'autor de la crònica i el seu entorn immediat. El relat de Serrat s'estructura en dos blocs diferenciats, d'una banda la història de la família de Miquel Barjau, de qui descendia, i d'una altra, l'aplec de notícies relatives a la Guerra Gran i a la guerra del Francès. "El document ens mostra, a través de l'autor, com van viure aquests esdeveniments la gent d'una comunitat com Alpens i els seus entorns. Com van viure aquestes guerres, quins efectes en van patir directament, què van saber dels esdeveniments militars i polítics del seu propi temps i per quins mitjans els arribava la informació, què els va semblar rellevant, què pensaven dels seus motius, dels seus protagonistes, dels seus resultats.... Un dels períodes més decisius de la història, vist des de l'Alt Lluçanès" [PHL, 138, 15 i <www.patronatestudiosonencs.cat>: MG]

Sumari: Índex; Introducció; L'autor; El document (Descripció del manuscrit; El contingut), La Llengua; Criteris de transcripció i anotació; Transcripció ("Notícia del fonament i origen de esta casa i construïdors de ella, que foren uns tal Barjaus"; "Revolució de França, i part de lo que per sa ocasió esdevingué en nostra España i frontera"); Apèndix primer; Apèndix segon; Recull bibliogràfic i Índex alfabètic.

LAORDEN RAMOS, CARLOS. *Fortificaciones en Cataluña, Tortosa y Bajo Ebro*. Madrid: Ministeri de Defensa, 2010, 360 p.

Treball de recerca històricomilitar centrat en una zona molt interessant, tant des d'un punt de vista d'història general, como específica militar, on l'autor investiga el seu protagonisme en els conflictes bèl·lics esdevinguts. El territori en estudi és limítrof entre los antics regnes on s'han desenvolupat fets transcendents al llarg dels segles, amb una situació estratègica envejable. Era un centre logístic de primer ordre amb el seu port fluvial utilitzat des de temps pretèrits per donar sortida a les mercaderies procedents de l'interior cap a altres ports marítims, o be lloc de desembarcament d'aquelles destinades a aquests territoris o a d'altres de Navarra, Aragó o La Rioja.

En aquest context s'analitzen les inicials fortificacions fins la conquesta cristiana, després d'una llarga dominació dels àrabs. A continuació exposa l'erecció de noves fortificacions cristianes que prengueren força davant les freqüents incursions morisques a tota la costa mediterrània, per donar pas, ja en el segle XVII, a la implantació de les noves teories poliorcètiques, que començaren a construir i renovaren les fortificacions anteriors.

El treball continua fins els nostres dies, incloent la repercussió a la zona de la Guerra Civil (1936-1939), amb les fortificacions construïdes a l'anomenada L-I, com les de defensa de costa. L'obra està àmpliament recolzada per documents tant gràfics com textuais.

[MG: www.fragata-librosnauticos.com]

Sumari: Pròleg.- Introducció.- 1ª part. S. XVI. Inicio a la modernización.- Capítol 1. Las fortificaciones hasta el S. XVI.- Capítol 2. Tortosa plaza fuerte del S. XVI.- 2ª part. S. XVII. Construcción del sistema abaluartado. Capítol 3. Tortosa y Cataluña en el S. XVII.- Capítol 4. Las fortificaciones de Tortosa en 1640-43.- Capítol 5. El ingeniero Lorenzana y sus fortificaciones.- Capítol 6. Las campañas y asedios de Tortosa 1648-1649.- Capítol 7. Los asedios españoles de 1650.- 3ª part. S. XVIII. Consolidación de las defensas.- Capítol 8. La guerra de Sucesión y Tortosa.- Capítol 9. Los nuevos ataques a Tortosa y sus fortificaciones.- Capítol 10. Las fortificaciones después del sitio.- Capítol 11. Las obras exteriores y auxiliares.- Capítol 12. Otras obras exteriores.- 4ª part. S. XIX. Últimas fortificaciones.- Capítol 13. Primeras fortificaciones del siglo XIX.- Capítol 14. La guerra de la Independencia.- Capítol 15. Acontecimientos de los años 1812 y 1813.- 5ª Part. Fortificaciones y últimas guerras.- Capítol 16. Las fortificaciones en el siglo XIX.- Capítol 17. El final de las fortificaciones.- Capítol 18. Última guerra civil y sus fortificaciones.- 6ª part. Torres y fortificaciones en el Bajo Ebro.- Capítol 19. Las defensas del litoral.- Capítol 20. Las torres de costa fortificadas.- Capítol 21. Torres en el Bajo Ebro.- Capítol 22. Decadencia de las torres: Las baterías. Capítol 23. Canal de Amposta a San Carlos de la Rápita.- Capítol 24. La construcción del canal.- Bibliografía.- Anexes.- Abreviatures

GRAU I VIADER, FRANCESC. *Dues línies terriblement paral·leles. Diari d'un combatent de disset anys*. Barcelona: Club Editor, 2009, 206 p.

Malgrat la seva edat adolescent, Francesc Grau aprofità les vivències dels successos que li va tocar viure (guerra, lleva del biberó, estada al front d'Aragó i a l'Ebre, etc.), per deixar-ne testimoni escrit, un testimoni que escenifica combats, nits de conversa, escapades a poblacions ja desertes, matances.... Com la majoria dels seus companys de destí, passà una temporada en un camp de concentració francès i un cop tornat a Espanya hagué de servir a l'exèrcit del vencedor. Molts anys més tard, a les portes de la jubilació, Grau pensà en materialitzar el garbuix d'anotacions preses aquells dies llunyans, en un relat en prosa colpidor tot reconstruint un dietari prou interessant com per ser publicat. *"La narració de Viader és punyent, com ho són necessàriament els relats de guerra, i no estalvia la cruesa dels detalls. El títol fa referència a les dues línies de trinxeres, que no poden trobar-se mai"*.

[MG: *L'Avenç*, 353, 71]

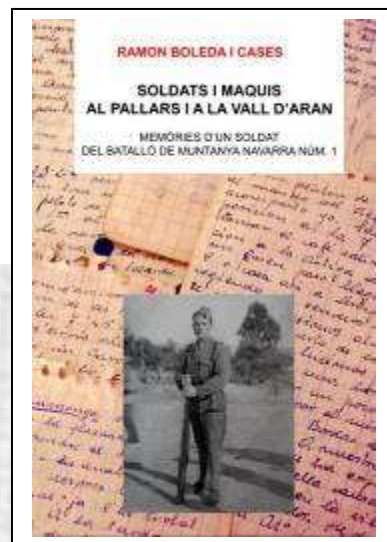
CORRETGE BLASI, FABIÀ. *Morts de la guerra civil al cementiri d'Alpicat: Civils, militars, executats....* Lleida : Ajuntament d'Alpicat / Pagès, 2009, 125 p.

415 cadàvers van ser enterrats al cementiri d'Alpicat durant els luctuosos anys de la guerra civil. El present, és un estudi prosopogràfic que comptabilitza a través del cementiri les pèrdues locals i les circumstàncies que les envoltaren i les feren víctimes, amb el rerefons de la desfeta al front del Segre. Això dóna peu a tractar els successos de la guerra civil viscuts des d'aquest poble del Segrià. Per desenvolupar l'estudi, l'autor ha consultat algunes actes de defunció.

[MG: www.alpicat.org i *PHL*, 136, p. 14 -*L'Avenç*, 354-]

BOLEDA, RAMON. *Soldats i maquis al Pallars i a la Vall d'Aran. Memòries d'un soldat del batalló de Muntanya Navarra núm. 1*. Tremp: Garsineu Edicions, 2009, 153 p.

El volum recull el testimoni del soldat urgellenc Ramon Boleda, que serví al Batalló de Muntanya Navarra núm. 1 entre 1943-1945, i per tant, pogué viure en primera persona l'entrada de soldats alemanys atrapats al sud de França després de l'alliberament per part dels aliats, i dels maquis, al Pallars i a la Vall d'Aran. Les incursions d'aquests últims es coneixien com "Operación Reconquista", i la tardor de 1944 van ocupar gairebé tota la Vall d'Aran i part de la d'Àneu. El relat combina amb correspondència i textos redactats *in situ*, durant el temps que van succeir-se els fets. L'edició s'emmarca dins de la tasca de recuperació de la memòria històrica del Pallars que realitza l'Ecomuseu de les Valls d'Àneu.

[MG: PHL, 137, 15 i www.ecomuseu.com]

DD.AA. *Els noms de la guerra*. Girona: El Punt. Hermes Comunicacions, 2009, 345 p.

"Relació de totes les víctimes de les comarques gironines i el testimoni de l'última generació que va viure la Guerra Civil. Diversos autors. Els noms de la guerra, 5è. volum de la col·lecció Imatges 1936-1939, inclou la llista més exhaustiva publicada mai de les víctimes de les comarques gironines de la Guerra Civil, amb prop de 7.000 noms ordenats per pobles i comarques [en sis llistes: víctimes de la Revolució, morts al front, víctimes dels bombardeigs, víctimes d'accidents amb material de guerra abandonat, assassinats per la repressió franquista i els morts als camps de concentració nazis [Són el resultat de les recerques de Josep M. Solé i Sabaté, Joan Villarroja i Montserrat Roig, i del treball revisat i actualitzat, i que va ser coordinat per Jordi Oliva].

En el llibre també hi ha el testimoni de 147 homes i dones que han relatat les seves experiències d'aquells anys per a la sèrie *Jo vaig viure la guerra*, publicada setmanalment pel diari *El Punt*. També inclou diversos capítols introductoris sobre temes com: el front, la violència a la rereguarda, els bombardejos o la repressió franquista, entre d'altres, tots ells escrits per periodistes i historiadors [Joan Villarroja, Miquel Payrolí, Carles Ribera, Jordi Oliva, Àngel Jiménez, Jordi Pujiula, Albert Planas i Rosa Toran].

El llibre ha estat patrocinat pel Memorial Democràtic i el Departament d'Interior, Relacions Institucionals i Participació, amb la col·laboració de CCG Edicions i el Museu "Memorial de l'Exili" [va ser presentat el 16 d'abril de 2009].

[www20.gencat.cat; J.GALOFRE, RG, 256, 115]

<http://www.remilitari.com> - “De Re Militari”

Més que un web pròpiament dit, la Societat Cultural Hispano-Americana “De Re Militari” es planteja com una plataforma de comunicació internàutica del tema Militar (maquetes, reproduccions i reconstruccions), amb l’objectiu de fomentar la divulgació de la Història Militar i la Militar Lúdica. Per això oferta llistes de correus gratuïtes, administrades per un moderador, en el que es configura com un fòrum virtual. El sistema requereix d’una normativa d’actuació que tots els que volen accedir al fòrum han de respectar, i que el web explica detalladament (a la pestanya ‘Normes’ de la pantalla inicial). Els temes de discussió abasten tota la Història de la Humanitat, amb independència de la zona geogràfica o cultural. Destaquen: “Armes i proteccions personals” i “Vehicles i màquines” (des de les torres d’asedi, als tancs, passant pels vaixells de guerra, els avions de tota mena fins als satèl·lits); també: Artilleria, Fortificació, Vexil·lologia (estàndards, banderes, condecoracions, ensenyes), Tàctica i Estratègia, Organització i Disciplina, Biografies, Museus, etc.

Però els qui tenen a cura la site no obvien l’àmbit de divulgació d’Història Militar, i ofereixen bancs de dades del tema, força interessants i que hauran costat molt de feina d’afegir, ordenar, estructurar i disposar en el web. La pestanya “Sociedad” exposa una declaració d’intencions i un petit historial de la Societat Cultural Hispano-Americana “De Re Militari”, formació, antecedents, objectius, etc. Però la més important és la pestanya “Serveis”, que mena als quatre serveis que oferta el web: **C**ronologies històriques, **G**uies temàtiques, **D**irectori d’enllaços i **R**evista virtual. El primer, es subdivideix en una sèrie de llistats nus on consten, cronològicament ordenats: batalles, guerres, invents bèl·lics, història dels estats i mestres d’ordres militars. El segon, abasta una exposició sintètica i ben documentada de: imperis, croades, guerres napoleòniques, un dietari de la IIGM (el conflicte dia a dia, amb l’aportació de tota mena de fites diplomàtiques, polítiques, armamentístiques, etc.), un victimari —encapçalat per una calavera....- (xifres de morts a les guerres, ordenades per conflictes i èpoques, abastant tota la història del Món), Història de l’Artilleria, el Conflicte palestí, Rangs militars (llistat detallat dels escalafons dels actuals exèrcits espanyol, nordamericà i britànic, i una taula on consten també l’alemany, francès, israelià, italià, nipó i xinès), Claus fonètiques i Legislació sobre tinença d’armes (blanques, de foc i explosius). El Directori d’enllaços, és una doll d’informació que indica: exèrcits nacionals, museus i llibreries militars (per països), història de Roma, de l’Edat Mitjana, d’Espanya, guerra del Francès, de Cuba, la GCE, I i IIGM, Vietnam, guerra del Golf, Uniformes, *Wargames*, etc. Finalment, la Revista virtual, és *De Ars Militari*, i ofereix el sumari dels 22 números que han aparegut, amb els corresponents 5 o 6 articles lliures que consten en cada un, amb temes tant amples com disjunts, per bé que advertim que la última actualització era de 21 de febrer de 2009.

El més notable del web són els complets llistats de conflictes, batalles, dates i xifres que quan hom treballa la Història Militar, sempre s’han de tenir en compte.

[MG]

ESCULIES, JOSEP. "Quan els hongaresos van atacar Catalunya". *Sapiens*, 86 (desembre de 2009) 48-49. "A mitjan segle X, més de dos mil cavallers hongaresos van penetrar a la Marca Hispànica del nord d'Al-Andalus saquejant tot allò que trobaven al seu pas. La seva presència, lluny de ser una incursió capriciosa, s'engloba en les disputes entre el regne d'Itàlia i el Califat de Còrdova" [Resum]

PALAU ORTA, JOSEP. "Leonardo da Vinci. El itinerario de un genio". *Historia. National Geographic*, 71 (novembre de 2009) 74-87. A l'apartat "fascinado por el arte de la guerra" (p. 80-81), es mostren alguns dels esboços que el geni italià dibuixà entre 1483 i 1508. Es tracta de tota mena d'andròmines útils per a l'art de la guerra del seu temps: catapultes, ballestes gegants, fortaleeses, un sistema per refusar assalts, una metralladora portàtil i una bombardera graduable. Interessant [MG]

SORIA MESA, ENRIQUE. "Fernando el Católico. La forja de un imperio". *Historia. National Geographic*, 72 (gener de 2010) 60-73. Reportatge que repassa l'atzarosa vida del monarca que fou "el rey aragonés que más sangre castellana llevó en sus venas". Les dificultats inicials del seu regnat, la pugna amb França, Isabel i Germana de Foix, i... "otras hierbas" [MG]

ALBAREDA, JOAQUIM. "La Guerra de Sucesión ¿la primera guerra civil española?". *Clío*, 103 (maig de 2010) 12-16. Reflexió sobre la guerra que acabà amb les llibertats catalanes, sota l'òptica d'inquirir-ne el seu abast real. S'analitza el conflicte dinàstic i com va ser que va donar pas a la intervenció internacional. També, el fet que s'hi estava jugant el nou model d'Espanya, i que hi van participar tots els estaments socials. S'incideix en l'elevat cost humà del conflicte, calculat vora les 1.251.000 víctimes [MG]

MORALES, FRANCESC XAVIER. «Girona i la guerra de Successió». *Revista de Girona*, 254 (maig-juny de 2009) 46-50 [++]. "Cent anys abans dels setges napoleònics, la ciutat va

patir el de 1710-1711 i el de 1712-1713, que va durar vuit mesos. La guerra de Successió ha estat un dels primers conflictes tractats per la historiografia catalana de final del segle XIX i principi del XX. En el cas gironí, Emili Giralt i Papell fou un dels pioners, autor l'any 1894 de diversos articles sobre aquesta guerra en terres gironines. La guerra de Successió espanyola de 1702 a 1714 és, pel seu caràcter de conflicte d'abast europeu i referent nacional, l'episodi bèl·lic de la història de Catalunya més tractat; només superat per la Guerra Civil Espanyola (1936-1939) i la guerra del Francès (1808-1814)" [Resum]. Repàs concís però exhaustiu i ben ordenat de l'episodi successori en terres gironines: fets polítics, activitat militar, reacció popular, moviments de tropes, avenços i retrocessos, sengles setges (el felipista -1710/1711- i l'austriacista -1712-), etc. Hi ha un quadre de fons sobre l'Exèrcit de Catalunya i sobre els Miquelets, i dos gravats de l'època que mostren les plantes fortificades de Palamós i de Girona [MG]

CÒNSUL, ARNAU. "Què se'n va fer dels Herois de la Guerra de Successió?". *Sapiens*, 89 (març de 2010) 22-31. «El destí dels caps militars de la resistència catalana, executats, confinats a les presons de tot l'Estat, castigats o exiliats. Aquests van ser a grans trets, els destins dels comandaments vençuts de l'últim exèrcit de Catalunya» [Resum] La tasca d'investigació documental d'Agustí Alcoberro, Josep Catà i Antoni Muñoz, permet la reconstrucció biogràfica de la dissortada fi dels principals caps catalans el 1714, i restitueix les biografies dels generals Villarroel i Basset. S'adjunten llistats de militars reprimits (presoners, a Pamplona o a Hondarríbia) i apartats sobre la repressió borbònica que estengué per tot el país "un autèntic estat d'excepció permanent" [MG]

BARBARÀ, JOAN; OISIN BREATNACH. "Els irlandesos, els oblidats dels setges". *Revista de Girona*, 254 (maig-juny de 2009) 52-55 [+++]. «Tres-cents soldats d'ascendència irlandesa formaven el primer batalló del regiment Ultònia, integrat a la guarnició militar de

Girona l'any 1808" [Resum]. El grau d'intervenció que les tropes mercenàries irlandeses van tenir en les guerres del nostre país, no ha estat mesurat encara com cal. Els 'pelrosos' hi són des del segle XVII, però el 1809 van jugar un paper important arreu, sobretot en el setge gironí. El 1709 es creà el regiment d'Ultonia (llatinització del comtat d'*Ullaidh* -Ulster-), que un segle més tard formava part, de feia 30 anys, de la guarnició militar de Girona, amb els seus propis comandaments. L'esperit de clan i l'endogènia que practicaven, asseguraven noves generacions d'irlandesos que suplien les successives baixes al regiment, el qual, tot temps perpetuat, sempre era ben nodrit. A Girona aquests irlandesos van cobrir-se de glòria en l'aferissada defensa que van fer del baluard de Santa Clara, només amb dos canons i el suport d'una cinquantena de milicians locals. En aquell setge destacà un jove oficial irlandès, Enric-Josep O'Donnell, que el 25 de setembre de 1809 comandà el grapat de valents que aconseguiren trencar les línies franceses per fer arribar a la ciutat un comboi de bastiments. Es destaca així mateix, la intervenció de la bisbalenca Lúcia Jonama, esposa del capità Fitzgerald, que organitzà una companyia (dita de Santa Bàrbara) integrada per les esposes dels militars (la majoria, irlandesos), amb la missió de tenir cura del proveïment de municions i dels malalts i ferits. Les baixes al final del setge van delmar considerablement el regiment irlandès. L'article acaba assenyalant, amb prou raó, el fet que entre les commemoracions i homenatges posteriors que s'han fet a l'heroisme gironí, hi ha hagut sempre una 'amnèsia' pels més de 600 irlandesos (soldats i familiars) morts en aquell episodi, de manera que cap carrer, ni làpida recorda el seu sacrifici [MG]

JIMÉNEZ, ÀNGEL. "L'heroïtat' dels guixolencs. De juny a desembre de 1808, els patrons o capitans de Sant Feliu van capturar catorze vaixells francesos». *Revista de Girona*, 256 (setembre-octubre de 2009) 38-41 [++]. La intervenció marítima dels guixolencs en la guerra del Francès, dóna peu a l'article per repassar l'episodi napoleònic a Sant Feliu de

Guíxols, alteracions, enfrontaments, trasbals, conflictes institucionals, etc. La població de la vila es dividia entre els partidaris de la religió catòlica i els del règim liberal, o sigui, l'abat del monestir i els membres de la Junta municipal, i enmig de l'agitació social, la imposició de crescudes contribucions per proveïments de guerra féu disparar la indignació sobre aquells que es negaven a contribuir (els monjos i els veïns més acabats). En aquest context, s'ha de considerar l'acció corsària, com una empresa productiva capaç de rescabalar els guixolencs de l'asfíxia fiscal a la qual eren sotmesos, sobretot llavors que la marina britànica els donava suport i protecció. La subhasta dels vaixells capturats, va generar uns ingressos de més de 38.000 lliures, una tercera part de les quals, era pels corsaris guixolencs, que també es van beneficiar de bona part dels nòlits (blat, farina, oli, arròs, etc.). La patent que la Junta Superior de Girona concedí als guixolencs, també la concedí als mariners de Palamós, Tossa o Lloret, circumstància que assenyala l'existència d'un tema d'història militar naval, relativament verge, que espera a ser treballat [MG]

MORALES, FRANCESC XAVIER. «El sofriment dels invasors. Els cossos agressors en els setges de Girona». *Revista de Girona*, 252 (gener-febrer de 2009) 49-51 [++]. "Els soldats de l'exèrcit francès, reclutats a moltes nacions europees, també van tenir la seva dosi de sofriment en els setges de Girona. Les malalties, l'esgotament o les ferides van provocar moltes baixes entre els invasors. Els soldats estrangers s'enfrontaven a una població recelosa amb la qual s'havien de disputar la provisió de recursos" [Resum]. Per tal de poder copsar els patiments de la tropa napoleònica, l'autor es capbussa en la fisiologia de l'exèrcit francès i es fixa sobretot en la seva estructura i composició. El 1808 Napoleó envià les millors tropes a Alemanya, tement un ressorgiment austríac. Per a la península ibèrica reservà contingents de nova fornada, mercenaris "reclutes refractaris i guàrdies nacionals convertits en soldats". La convivència enmig d'una població hostil els féu difícil l'estada. Els italics s'endugueren la

pitjor part, palesant-ho amb actes criminals i desercions, de manera que dels 30.000 que n'arribaren a venir, només se n'entornaren a casa menys de la tercera part. L'autor aprofita bé les tres pàgines per precisar detalls organitzatius i logístics i les diverses reestructuracions que les autoritats militars napoleòniques van haver d'efectuar [MG]

RIPOLL, RAMON. "La volta als setges en 83 capítols. Andreu Oller, 'el primer ciutadà de Girona'". *Revista de Girona*, 253 (març-abril de 2009) 86-88. [++] A través del relat d'Andreu Oller (una memòria de 83 capítols), hom pot tenir una nova perspectiva del que van representar els setges napoleònics per la ciutat de Girona. Profundament implicat en els moviments militars previs als setges, Oller havia estat tramès per la ciutat a cercar ajut contra l'invasor francès, i davant la impossibilitat d'arribar a Saragossa (assetjada per Lefebre), seva va ser la iniciativa de desembarcar un batalló de voluntaris barcelonins a Sant Feliu de Guíxols, els quals va conduir esquivant l'enemic fins a dins de Girona. Els mesos de setge, se'ls va passar treballant per la Junta Superior del Principat, a qui convencé, més tard, de la lleialtat d'Álvarez de Castro i d'altres autoritats de la ciutat, llavors a la corda fluixa. Oller també s'encarregà de l'abastament, i de la recaptació de diners per pagar els oficials i les obres de fortificació, i va ser testimoni de l'entrada de tropes, de la fam que patia la població, de les estretors del setge ("*no es trobava blat ni assassinant, i que era una ciutat d'esquelets en moviment; els soldats amb prou feines podien mantenir-se drets, i les víctimes de la gana oscil·laven entre 90 i 100 morts diàries*"), moviments d'aproximació, angoixes i esperances, recels, la capitulació, etc. Resulta curiós constatar que Oller signà el seu escrit a Tarragona el 4 de maig de 1811, o sigui, només un parell de mesos abans que la ciutat fos presa a l'assalt i massacrada [MG]

TUBAU I GARCIA, ALBERT. "L'enginyer Francesc Macià i Llussà (1859-1933)". *Gran Penedès. Publicació de l'Institut d'Estudis Penedesencs*. 21 (Tardor 2009) 12-16. Síntesi biogràfica de l'Avi, "*personatge dens, polièdric i*

complex [...] que defuig la linealitat", en el que es rescata amb especial interès el seu passat militar com a enginyer de l'exèrcit espanyol. Comença fent referència a una errada històrica, la del seu natalici, situat (i commemorat) a 21 d'octubre de 1859, quan en realitat, amb la documentació d'arxiu a la mà, hom s'adona que fou un mes abans. Segueix amb l'expedient militar. Macià lluità als últims espetecs de la tercera carlinada (essent condecorat) i demanà voluntari els destins de Cuba o Filipines quan les insurreccions finiseculars. Els següents apartats exposen l'activitat del Macià enginyer. Va introduir el formigó armat a l'estat espanyol, va construir un dipòsit d'aigua a Puigverd, va instal·lar un sistema de senyals òptics a la Seu d'Urgell, va aixecar edificis militars de nova planta o en va arranjar d'antics (casernes, claveguerams, penals militars), va intervenir en la creació d'infraestructures de comunicació (el projecte ferroviari de Lleida i la Noguera Pallaresa, les carreteres al nord de la demarcació lleidatana), etc [MG]

CLARÀ, JOSEP. *El militar que va creure en l'Aliança Obrera. León Luengo Muñoz (1897-1944)*. Girona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 2009 (Quaderns del Cercle; 25), 110 p. Biografia política de León Luengo, saragossà que s'establí a La Rioja, féu carrera militar i es mantingué lleial a la República quan es va produir l'aixecament franquista. "Patrocinat pel Patronat Francesc Eiximenis de la Diputació de Girona. L'autor pretén resseguir la trajectòria vital d'aquest militar, inusual, oblidat i mal conegut, d'una manera planera i documentada i sense amagar l'afecte que inspira el personatge, ja que el seu periple vital pot esdevenir paradigma de la tragèdia més negra que va sofrir l'oficialitat professional que restà fidel al règim polític sortit de les urnes el 1931" [www.portalgironi.cat]

CARRERAS, JORDI. "L'home que valia un sac de blat". *Revista de Girona*, 257 (novembre-desembre de 2009) 26-34. "El 3 d'abril de 2009 va morir a Atlanta (Estats Units) als 91 anys, Cosme Campsolinas i Custoja. Fill de La Vajol, és un complet desconegut a

Catalunya. Va prendre part a la Guerra Civil Espanyola i a la Segona Guerra Mundial. Després de ser torturat pels nazis, va formar part dels refugiats que Franco va retornar als aliats a canvi de matèries primeres, com sacs de blat. Més tard, va deixar-ho tot per anar-se'n a Amèrica del Nord, on va triomfar com a cuiner..." [Resum]. Al front d'Aragó va estar a primera línia de combat, i va ser ferit. Després de col·laborar estretament amb la Resistència francesa, fou detingut (per la delació d'un amic de la infantesa) i empresonat pels alemanys, que el van sotmetre a contínues pellisses. Tancat a la ciutadella de Perpinyà, protagonitzà una espectacular evasió i passà a Catalunya amb un grup, on l'alcalde de Navata els va fer detenir per la Guàrdia Civil (a qui aconseguí ocultar la veritable identitat, fent-se passar en tot moment pel francès Jean Bertrand, membre de la Resistència). Empresonat a Figueres i a Girona i finalment, al camp de concentració de Miranda de Ebro, va ser objecte del concanvi que el govern franquista va fer amb els aliats: refugiats estrangers a canvi de farina, blat o fofats. Ingressat a l'exèrcit nordamericà, no el van llençar en paracaigudes al nord de Catalunya, com ell havia demanat, però va servir a Sicília, Itàlia, França, i fins a entrar al cor d'Alemanya, on va ser definitivament llicenciat l'octubre de 1945. "Després de nou anys de guerres, va tornar a Ceret i va ser condecorat pels governs americà i anglès per la seva contribució a passar aviadors aliats". Gran afeccionat a les motos, seductor impenitent ("De les primeres en va tenir 41; de les segones -les dones-, probablement el doble..."), va fer carrera com a cuiner a Nord-americà i el 1983 la premsa el considerà el millor xef de clubs privats dels Estats Units [MG]

COSTAL, ANNA i JOAQUIM RABASEDA. "La tragèdia d'un wagnerià i la FAI. Una visió inèdita del juliol de 1936». *L'Avenç*, 359 (juliol-agost de 2010) 28-35. L'impacte que l'aixecament militar de 18 de juliol de 1936 va causar a la ciutat de Barcelona, ens apareix descrit a través dels ulls d'un dels testimonis presencials, el musicòleg Joaquim Pena Costa (Barcelona, 1873-1944), resident al barri de

Sant Genís dels Agudells. L'epistolari d'aquest personatge, permet copsar l'estat amb el qual es va viure aquells dies, amb «la coexistència d'episodis xocants com el sacrifici ritual d'un piano o la indignació d'una vedette per les col·lectivitzacions, com les tortures musicals a les txeques o l'evasió popular i el control social del ball, com l'ambigüitat de Wagner o les veus en els carrers d'una ciutat a les fosques. I evidentment, el patriarca dels wagnerians catalans jugant-se la pell per un arxiu parroquial" [MG]

LORENZO, AÏDA; ESTHER LLORENÇ. *Guàrdies civils i carrabiners lleials a la República. Girona: CCG Edicions, 2009, 436 p.* "Aquest llibre ens fa una ressenya de la història del cos de la Guàrdia Civil, de l'alçament militar a Barcelona i d'una sèrie de guàrdies civils, de carrabiners, i de dos militars que van ser fidels a la República després del cop d'estat del 19 de juliol del 1936. Narra la situació d'aquest dia del cop d'estat a Girona i a Figueres, com també els guàrdies civils que van ser afusellats a Girona. Estem sense cap mena de dubtes davant d'un document molt valuós que ens ajudarà a penetrar més a fons en la història d'una institució, la Guàrdia Civil, de la qual sovint desconeixem moltes coses" [MIQUEL VERDAGUER TURRÓ: www.llibreriaona.com]

CASELLAS, NÚRIA i JORDI GAITX. "Setanta anys per llegir unes cartes. Les cartes que un soldat letó es deixà a Palafrugell el 1939 permeten conèixer de primera mà les vivències dels brigadistes internacionals". *Revista de Girona*, 258 (gener-febrer de 2010) 32-37. "El mes de febrer de 2009, Maria Català i Hornos realitzà una donació a l'Arxiu Municipal de Palafrugell que consistia bàsicament en llibres, tant en rus com en castellà, i en un petit conjunt de documents que havien pertangut a un brigadista internacional allotjat a Palafrugell a la casa de la família Català. Coincidint amb els 70 anys del pas de les Brigades Internacionals per Palafrugell i del final de la Guerra Civil, van veure la llum un conjunt de documents que permetien descobrir la vida d'una persona que lluità per uns ideals en un

conflicte bèl·lic que tenia lloc a uns quants milers de quilòmetres de casa seva" [Resum]

BARRULL, CARLES i ÓSCAR JANÉ (a c.d.). *La guerra civil a la Ribagorça. Textos i pensaments sobre la República, la guerra i l'exili al Pirineu*. Lleida: Pagès i CERIB, 2010 (Monografies Ripacurtia), 247 p. Amb motiu del 70è aniversari de la Guerra Civil espanyola, el Centre d'Estudis Ribagorçans (CERIB) va convocar unes jornades per tal d'historiar l'episodi en aquesta zona fronterera entre Catalunya, l'Aragó i França. Fruit d'aquest esdeveniment, ha estat la publicació dels treballs que s'hi van presentar, els quals conformen una obra col·lectiva encapçalada per una anàlisi interpretativa general de Jaume Barrull Pelegrí. La quinzena d'investigadors del període (catalans, aragonesos i francesos) que hi publiquen el seu treball, structuren les aportacions al voltant de temes com: la repressió franquista (sobre les dones, o sobre Benavarri), Joaquim Maurin (creador del POUM), la vida durant la IIRE, els Pirineus i la guerra i posterior militarització, els maquis, l'exili, etc [PHL, 138, 13: MG]

RUBIÓ COROMINA, JORDI E. "La 'nova' jerarquia olotina. Els excombatents olotins del bàndol Nacional durant la postguerra, de 1939 a 1952". *Revista de Girona*, 259 (març-abril de 2010) 48-52. "La Guerra Civil espanyola (1936-1939) causà un sisme profundíssim en la societat espanyola i la fracturà transversalment, de manera que partidaris i detractors d'un i altre bàndol es veieren abocats a una lluita desigual en funció de l'èxit o del fracàs del cop d'estat en cada territori. A Catalunya, la derrota dels militars insurrectes i el posterior desencadenament de la revolució social fou el principal detonant de l'exili de la gent d'ordre, una fugida ben anterior a la del gran èxode republicà de 1939 i originada, precisament, en el fet d'haver combatut la República. La història d'aquest exili és també el relat d'una victòria: el retorn triomfant dels vencedors després de la caiguda de Catalunya" [Resum]

DD.AA. "La Guerra Civil subterrània. Refugis contra les bombes". Dossier de la *Revista de Girona*, 254 (maig-juny de 2009) 90-105: PUJADÓ, JUDIT. "Els refugis antiaeris gironins" (92-98), i "Dins dels refugis" (99-101); EJARQUE MONTESANO, JOAQUIM; MIQUEL RUSTULLET NOGUER. «El refugi antiaeri de la Casa Nova d'en Traver» (102-103) i RAHOLA, CARLES. "Refugis i jardins" (104-105). [+++] Dossier sobre els refugis antiaeris a la Guerra Civil, molt ben il·lustrat amb fotografies de les restes actuals, gràfics que mostren la seva ubicació a la demarcació gironina, i quadres amb xifres i dades sobre el seu nombre, les localitats que en tenien, ressenya dels refugis encara en peu, el nombre de víctimes dels bombardeigs, etc. El primer article exposa els inicis de la construcció de refugis a Girona, la publicació de llibrets explicatius, la creació de la Defensa Passiva, els bombardeigs i les sirenes d'alarma, etc. A les pàgines 100-101 consta un inventari detallat de la ubicació de cada refugi, per localitats gironines i amb especificació de l'estat actual. Sobta que, a dia d'avui, l'Administració o els historiadors no hagin completat ja un inventari similar a nivell nacional [MG]

PUJOL, CLÀUDIA i SÒNIA CASAS CODINACH. "Rere la càmera d'Agustí Centelles". *Sapiens*, 88 (febrer de 2010) 24-37. El reportatge posa de manifest la importància del llegat fotogràfic Centelles, el més famós fotoperiodista català de la GCE, de qui es diu que compartia el destí dels qui retratava i que la seva era una feina tan reconeguda que els diaris no tancaven edició fins que no els lliurava el seu material. Es parla de la seva obra i de l'home polític, que col·laborà amb la Resistència creant falses cèdules d'identitat. El franquisme el va inhabilitar, i Centelles ocultà el seu arxiu fotogràfic a les golfes d'una família amiga de Carcassona. S'acaba amb dues pàgines que posen de relleu la polèmica apareguda amb la venda del seu llegat al Ministeri de Cultura espanyol per part dels fills [MG]

RECULL:

GENERAL:

FAWCETT, BILL. *Cómo perder una batalla*. Barcelona: Inédita, 2009, 320 p.

GARCÍA-MENACHO Y OSSET, EDUARDO. *Introducción a la heráldica y manual de heráldica militar española*. Madrid: Ministeri de Defensa, 2010, 136 p.

MASAZUMI, NATORI. *El auténtico manual de los ninjas*. Barcelona: Kairós, 2010, 160.

PARKER, GEOFFREY. *Historia de la Guerra*. Madrid: Akal, 2008, 544 p.

ANTIGUITAT:

BRIZZI, GIOVANNI. *Escipión y Aníbal. La guerra para salvar Roma*. Barcelona: Ariel, 2009, 400 p.

FREEMAN, PHILIP. *Julio César*. Barcelona: Planeta, 2009, 380 p.

KAGAN, DONALD. *La guerra del Peloponeso*. Tr. Alejandro Noguera. Barcelona: Edhasa, 2009, 768 p.

MEDIEVAL:

DD.AA. *Del silencio de la cartuja al fragor de la orden*

militar. Aguilar de Campoo: Fundación Santa Maria la Real. Centro de Estudios del Románico, 2010, 260 p.

BENNETT, MATHEW (ed.) *La Guerra en la Edad Media*. Madrid: Akal, 2010, 272 p.

MODERNA:

Guerra contra els infidels

FORBES, ARCHIBALD. *Gran Bretaña en Afganistán. La primera guerra anglo-afgana*. Madrid: Belvedere, 2010, 142 p.

FORBES, ARCHIBALD. *Gran Bretaña en Afganistán. La segunda guerra anglo-afgana*. Madrid: Belvedere, 2010, 142 p.

Guerra del Francès

DIEGO GARCÍA, EMILIO DE. *La guerra de la Independencia ¿un conflicto sorprendente?*. Madrid: Arco Libros, 2010, 88 p.

DIEGO GARCÍA, EMILIO DE. *Para entender la derrota de Napoleón en España*. Madrid: Arco Libros, 2010, 88 p.

LA PARRA LÓPEZ, EMILIO. *La guerra de Napoleón en España. Reacciones, imágenes,*

consecuencias. Alacant: Universitat, 2010, 448 p.

CONTEMPORÀNIA:

Marroc

MAÑES POSTIGO, JOAQUIN. *Espanoles en la legión extranjera francesa*. Barcelona: Inédita, 2009, 640 p.

GCE

ALCALDE FERNÁNDEZ, ÁNGEL. *Lazos de sangre. Los apoyos sociales a la sublevación militar de Zaragoza. La Junta Recaudatoria Civil (1936-1939)*. Saragossa: Institución Fernando el Católico, 2010, 246 p.

CABEZA DE VACA, AMPARO. *Bajo cielos de plomo. Unas memorias y el diario de Rafael Salazar Alonso*. Madrid: Actas, 2009, 363 p.

GAITX, JORDI i GERARD FOGUERAS. *La Guerra Civil a Santa Cristina d'Aro (1936-1939)*. Santa Cristina d'Aro: Ajuntament, Àrea de Sistemes d'Informació, Gestió Documental i Arxiu, 2009, 100 p.

GONZÁLEZ, ISIDRO. *Los judíos y la Guerra Civil*

española. Madrid: Hebraica, 2009, 340 p.

MARTÍNEZ DE BAÑOS
CARRILLO, FERNANDO
(coord.) *Guerra civil en Aragón*. Zaragoza. VII. Saragossa: Delsan, 2010, 517 p.

MONTERO BARRADO,
SEVERIANO. *La batalla de Brunete*. Madrid: Raíces, 2010, 333 p.

MORLA LYNCH, CARLOS.
Informes diplomáticos y diarios de la guerra civil.

Memoria presentada al Gobierno de Chile correspondiente a la labor realizada al frente de la Embajada en Madrid durante la Guerra Civil. 1937-1939. Seguidos de: Diario 30 de marzo a 5 de mayo de 1939 y del Diario de Carlos Morla Vicuña. 1937-1939. Sevilla: Espuela de Plata, 2010, 616 p.

IIGM

CLARK, LLOYD. *Arnhem. Cruzando el Rio entre 1944-*

1945. Barcelona: Ariel, 2010, 440 p.

PYLE, ERNIE. *Brave men. La batalla de Normandía, 1944*. Barcelona: Tempus, 2010, 235 p.

SÁENZ-FRANCÉS, EMILIO.
Entre la antorcha y la Esvástica. Franco en la encrucijada de la Segunda Guerra Mundial. Madrid: Actas, 2009, 1006 p.

Clio, núm. 100 (març de 2010): J.RAMILA. “¡Vikingos! Los ‘drakkars’ desembarcan en España” (20-31); X.CASALS. “La Guerra más salvaje. La invasión japonesa de China” (32-41); I.ARRAYAS. “La caída de Roma. Los visigodos saquean la ciudad inexpugnable” (42-49); C.CARVAJAL. “Alí Pachá. El Napoleón de los Balcanes” (62-71). **Núm. 101 (abril de 2010):** I.GIMÉNEZ CHUECA. “La batalla de Maratón. Grecia 1 – Persia 0” (18-27); F.GARCÉS. “Dieppe ¿un ensayo para el día D?” (50-59).

Historia. National Geographic, 73 (gener de 2010): E.SORIA. “Fernando el Católico. La forja de un imperio” (60-73); G.SEGURA. “Napoleón en Rusia. El mayor fracaso del Emperador” (74-85). **Núm. 74 (febrer de 2010):** J.P.SÁNCHEZ. “Roma conquista Corinto: la sumisión de Grecia” (20-23); J.A.MONGE. “La legión. El poderoso ejército de Roma” (40-51). **Núm. 76 (abril de 2010):** N.RODRÍGUEZ CORCOLL. “Horemheb. Un general en el trono de Egipto” (34-43); J.M.CANDAU. “Tebas, la gran rival de Esparta” (44-53); M.ALVIRA. “La cruzada contra los albigenses” (68-77); D.GARCÍA HERNÁN. “Don Juan de Austria. El héroe de Lepanto” (78-89).

Historia de Iberia Vieja, 52 (octubre de 2009): M.GONZÁLEZ FERNÁNDEZ. “La batalla de Trafalgar. 21 de octubre de 1805” (12-23); J.BLANCO. “Palafox. El nacimiento de un mito. Los sitios de Zaragoza” (46-53); A.DE FRUTOS. “El Gran Capitán. El caballero de los Reyes Católicos” (62-71); D.SOLAR. “Los padrinos de Francia” (90-95). **Núm. 53 (novembre de 2009):** J.L.HERNÁNDEZ GARVI. “Objetivo Franco. Los atentados contra el dictador” (12-23); J.RAMILA. “Simón Bolívar y su guerra contra España” (30-37); M.GONZÁLEZ FERNÁNDEZ. “José González Hontoria. El impulsor de la artillería naval española” (52-57). **Núm. 54 (deseembre de 2009):** J.RAMILA. “La batalla de Covadonga” (12-22); N.DÍAZ. “El saqueo nazi. La participación española en el robo” (30-37); M.NAVARRO. “Españoles en el campo de concentración de Gours” (38-45); J.GARCÍA SÁNCHEZ. “El capitán Alonso de Contreras. Caballero de la Orden de San Juan y Corsario de Malta” (50-55); M.GONZÁLEZ FERNÁNDEZ. “Alejo Gutiérrez Rubalcava. Marine y superviviente” (92-97).

Historia Militar. Revista Digital [www.historiamilitar.es]. Últims articles penjats al web (2009-2010) (Descarregables): H.BATTACHARJEE. “From ‘Tradecraft’ to ‘Statecraft’. The rise of ISI as an ‘State within a state’”; N.CERDÁ. “1898: la guerra hispano-americana en la web”; T.WEIN. “La resistencia francesa”; J.DOWDALL. “La inteligencia durante la expedición de los Diez Mil” (en anglès); J.DOWDALL. “La batalla por la isla de Creta. 1941” (en anglès); J.E.ÁLVAREZ. «Las Aguilas Aztecas: la Fuerza Aérea mejicana durante la Segunda Guerra Mundial» (en anglès); D.MACÍAS. “Los efectos ‘morales’ de la guerra de 1898 y sus inercias en la campaña de Melilla de 1909”; N.CERDÁ. “Breve estudio sobre la relación entre guerra y nación en África” (en anglès); A.A.NOFI. “De ‘Dagoes’ a ‘españoles atrevidos’. La opinión de los soldados americanos acerca de sus adversarios, 1898”; A.R.RODRÍGUEZ GONZÁLEZ. “Un análisis sobre Trafalgar”; J.E.ÁLVAREZ. “La rebelión del Rif en Marruecos. Nacionalismo y religión” (en anglès); A.R.RODRÍGUEZ GONZÁLEZ. “Las innovaciones artilleras y tácticas españolas en la campaña de Trafalgar”.

NOTÍCIES:

Batalla de l'Ebre

A l'entorn d'aquest important episodi de la Guerra Civil espanyola, s'han proposat diverses ofertes en l'àmbit cultural, organitzades pel Consorci Memorial dels Espais de la Batalla de l'Ebre:

- Dissabte, 12 i diumenge 13 de juny, es van dur a terme sengles visites guiades. Una va ser a Vilalba dels Arcs (Terra Alta), al **Centre d'Interpretació "Soldats a la trinxera"**. L'altra va ser al **Refugi antiaeri de Flix** (Ribera d'Ebre).
- Divendres 16 de juliol de 2010, la sala La Renaixença de Benissanet, fou l'escenari del col·loqui: **"Els atacs aeris a la població civil i la defensa passiva de Catalunya"**, a càrrec d'Ezequiel Gort i Judit Pujadó.
- Diumenge 25 de juliol de 2010, tingué lloc la **Jornada de Portes obertes a tots els centres d'interpretació dels espais de la Batalla de l'Ebre**, i a partir de les 12:15h., al Monument a la Pau (Cota 705), s'esdevingué un **Homenatge** als morts durant la batalla, a la Serra de Pàndols (Terra Alta), acte coorganitzat per l'Agrupació de Supervivents de la Lleua del Biberó - 41.
- Fins l'últim dia de juliol de 2010, va romandre oberta al públic l'exposició **"Quan plovien bombes"**, a l'Església Vella de Miravet. L'exposició havia estat inaugurada l'11 de juliol anterior.

[\[www.batallaebre.org\]](http://www.batallaebre.org)

Conferències

Dimecres 9 de juny de 2010, Manuel Márquez conferencià sobre **"Els Espais de la Batalla de l'Ebre"**, dins del Curs Fets Històrics Viscuts pels Paisatges Fluvials Catalans. L'acte va tenir lloc a les 19h., i es desenvolupà a l'Arxiu Històric de Terrassa, organitzat pel Centre d'Estudis Històrics de Terrassa.

[\[www.ceht.org\]](http://www.ceht.org)

L'endemà dia 10 de juny, a la mateixa hora, la Biblioteca Mestra Maria Antònia, de Torredembarra, acollí la conferència que sobre **"Guerra i exili"** va impartir Josep Sánchez Cervelló, organitzada pel Centre d'Estudis Sinibald de Mas i Antena del Coneixement de la URVT a Torredembarra.

[\[www.sinibald.cat\]](http://www.sinibald.cat)

El Centre de Lectura de Reus organitzà i acollí a la seva sala d'actes, la conferència de Joan Navais, **"La Gran Guerra"**, pronunciada dilluns 14 de juny, a les 20h.

[\[www.centrelectura.cat\]](http://www.centrelectura.cat)

"La Defensa passiva i activa de la ciutat de Barcelona", va ser el títol de la conferència que el primer dia de juliol de 2010, a les 20h., van impartir a la Fundació Festa Major de Gràcia, de Barcelona, David Gesalí Barrera i David Iñíguez Gràcia, organitzat pel Taller d'Història de Gràcia.

[\[www.tallerhistoriadegracia.cat\]](http://www.tallerhistoriadegracia.cat)

Documental sobre refugis antiaeris a la GCE

Divendres 9 de juliol de 2010 al Centre d'Interpretació Les Veus del Front, del Pinell de Brai, s'emeté el documental **"Ramon Parera, l'home que va salvar Barcelona"**, organitzat pel Consorci Memorial dels Espais de la Batalla de l'Ebre.

[\[www.batallaebre.org\]](http://www.batallaebre.org)

Itineraris i visites guiades

Dins de l'activitat "Tastets de patrimoni", la Biblioteca Pública de Tarragona i l'IRMU organitzaren l'activitat "**La Guerra del Francès a Valls**", a càrrec de Francesc Murillo Galimany. L'acte tingué lloc el dijous 10 de juny de 2010, i un mes després (17 de juliol), s'organitzava un itinerari per la **batalla del Pont de Goi (Valls, 25 de febrer de 1809)**, a càrrec del mateix Francesc Murillo.

[www.irmu.org]

Presentació de llibres

Dimecres 21 de juliol de 2010, a l'Espai Memorial Democràtic (19h.), va ser presentat **l'Atles de la Guerra Civil a Catalunya**, d'Antoni Segura, Joan Villarroja i Víctor Hurtado, acte organitzat pel Centre d'Estudis Històrics Internacionals i el Memorial Democràtic.

[www.ub.edu/cehi]

Dissabte, 24 de juliol de 2010, es presentà el llibre **Ebro 1938: la batalla de la Terra Alta**, de Rubén García Cebollero. L'acte fou a les 19h., a la sala de la Fundació el Solà, de La Fatarella, i l'organitzaren Lo Riu. Associació per l'Estudi del Patrimoni Arqueològic i Històric de les Terres de l'Ebre i la Fundació el Solà.

[<http://loriuassociacio.blogspot.com>]

LA CTA

"Sin embargo, en general, sólo los que matan o mutilan civiles inocentes cara a cara corren el riesgo de ser citados ante un tribunal de crímenes de guerra; quienes actúan a distancia, aun cuando el daño que hagan sea mucho mayor, raramente son sometidos a proceso judicial".

PARKER, GEOFFREY. *El éxito nunca es definitivo. Imperialismo, guerra y fe en la Europa moderna*. Madrid: Taurus, 2001, p. 145.

LA IMPUNITAT DELS MILITARS

Si no volem ser hipòcrites, hem de reconèixer que la impunitat que poden gaudir alguns militars es basa en la cobertura política de llurs autoritats

"Más ocasiones de delinquir tienen los hombres de guerra que ningún otro género de gente"

LONDOÑO, SANCHE DE. *Discurso sobre la forma de reducir la disciplina militar*. Brussel·les, 1589.

civils i governatives. D'aquesta manera s'han comés i es cometen, manta crims i delictes, actes d'una iniquitat pregonada que no es reconeixen, ni s'esmenen, ni s'hi deixa entrar a la justícia (a la qual, a voltes, ni la deixen mirar de prop...). Això passava fa segles quan una host ocupava una població enemiga i la saquejava o forçava als habitants a subministrar queviures i recursos, cometent tota mena d'arbitrarietats i excessos que ningú solia controlar. Cas de qualsevol exèrcit d'ocupació d'antic règim, i no tant antic règim (l'ocupació alemanya durant la IIGM també es va saldar amb episodis execrables, i la de l'exèrcit jueu en territori palestí, també deixa molt que desitjar...). Avui continuen donant-se casos lamentables, i fins i tot la primera potència militar del món vol assegurar-se una impunitat automàtica *de facto* davant del TPI, i es fa l'orni, per exemple, quan la justícia espanyola li reclama l'extradició dels responsables en la mort a canonades d'un periodista innocent. Amb certa raó comentava un excel·lent analista de la Història que les autoritats només persegueixen aquells criminals que feien esclatar bombes quan aquestes es detonaven d'abaix cap a dalt (cas de les bombes-lapa dels terroristes), però no pas quan les mateixes bombes assassines queien del cel, de dalt cap a baix (cas dels bombardejos nordamericans sobre ciutats civils obertes a Líbia, Sèrbia, Iraq o Afganistan). En un sentit similar s'expressava un dels millors historiadors militars d'època moderna, el professor G.PARKER. L'altra cita la manllevem d'un militar castellà, veterà de les guerres de Flandes, famós per les seves arbitrarietats sobre els civils, el qual reconeixia la situació privilegiada des de la qual els militars podien delinquir.

FONS I ARXIUS:

BC, F.Bons.

Tot bon escrutador d'arxius sap (o hauria) què hi ha darrera d'aquesta referència (BC, F.Bons.). Els fulls volanders d'època moderna constituïen la literatura en el seu vesant més popular i estès, els autèntics antecedents de la premsa moderna. Una relació, una missiva, un memorial, una carta particular fragmentada, un paper manuscrit, un ban, edictes, qualsevol escrit susceptible de l'interès general era potencialment útil per a impressors i estampers. Per als investigadors d'aquesta època, aquests impresos són d'un inestimable valor per la quantitat de dades que aporten, si bé cal mesurar adequadament la parcialitat amb la que estaven escrits i el públic al que anaven adreçats. Formaven part de la "Guerra de la Tinta", propaganda política destinada a minar voluntats i a guanyar adeptes entre els indecisos, mentre els exèrcits destruïen els convençuts al camp de batalla.

El Fons Bonsoms (que s'abreia F.Bons.), consultable a la secció de Reserva de la Biblioteca de Catalunya (BC), aplega la més gran col·lecció de fulls volanders del país, amb un total de més de 11.300 peces. El nucli del fons el compon la donació d'Isidre Bonsoms Sicart, bibliòfil barceloní que va

adquirir la col·lecció (d'unes 4.630 peces) i la va donar a l'Institut d'Estudis Catalans; el 1914, l'IEC la va passar a la recent fundada Biblioteca de Catalunya. Aquesta institució cultural maldà per créixer la col·lecció amb noves adquisicions, com la biblioteca Dalmases (1916), o les col·leccions de Josep Porter (1961), els marquesos de Ficalho (1962), i d'altres (ESCOBEDO [1996] 105).

La cronologia que abasten els temes impresos en els fulls volanders és la dels segles d'època moderna, pràcticament des del XVI al XIX. En època de pau, són els documents jurídics (sentències, compromisos, pactes, al·legacions) els que predominen, però deixen de fer-ho quan tronen els canons de la guerra; llavors són les relacions de caire militar les que inunden el període. L'idioma en el que es van imprimir alterna el castellà amb el català. L'estil és molt variat, hi ha poesia i romanç, també cançons i sermons, per bé que la quasi totalitat del fons és en prosa narrativa. Perquè la principal i més interessant característica d'aquest material documental és que naixia per relatar fets històrics: victòries militars, entrades solemnes, celebracions oficials i religioses, coronacions, exèquies, etc.

En el nostre cas, cal destacar el tema militar, com hem dit, predominant quan el país era en guerra oberta. Al costat de les victòries, també hi havia avisos ('ardits'), partes (a través de cartes particulars), bans sobre armes, pamflets dissuasoris, etc. De fet l'impuls inicial de les gasetes a Catalunya, arrencà amb la guerra dels Segadors, i predominà en els successius conflictes polítics i militars que afectaren al país – guerra de Successió, Guerra Gran- i que, per desgràcia, mai no van faltar (ESCOBEDO [1996] 105-106 n.12). Aquestes relacions aporten valuosa informació sobre personatges, tropes, armament, fets bèl·lics concrets, sistemàtica militar, pactes diplomàtics, batalles, topades i paranys, efectius, recursos, avenços i retrocessos, setges, expugnacions i capitulacions, expedicions,

incursions i ràtzies, cavalcades, enfrontaments navals, etc.

Sobre la importància d'aquest material, han estat diverses les obres que n'han reproduït (ETTINGHAUSEN [1993]; ETTINGHAUSEN [2000]), i innumerables les que s'hi han basat a bastament (citem de manera especial: FLORENSA [1996] 38-58). Hi ha un catàleg en fitxes, elaborat en temps de Jordi Rubió, del qual Jaume Andreu en féu una primera publicació el 1902 (ANDREU [1902]), que posteriorment s'actualitzà, corregí i augmentà a cura de Carlota Pomés de Jover i Josefina Morató (Catálogo [1972]). L'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona també ha publicat els seus fons de fulls volanders (GUILLAMET [2003] 19-45), col·lecció que, juntament amb la de la BC, ofereixen a l'estudiós un amplíssim material de treball.

[MG]

ANDREU, JAUME. *Catálogo de una colección de impresos (libros, folletos y hojas volantes) referentes a Cataluña. Siglos XVI, XVII, XVIII y XIX*. Barcelona: Tip. l'Avenç, 1902; Catálogo de la colección de folletos Bonsoms, relativos en su mayor parte a historia de Cataluña. I. Folletos anteriores a 1701. Barcelona: Diputación Provincial. Biblioteca Central ("Biblioteca de Catalunya"), 1959-1972; ETTINGHAUSEN, HENRY. *La guerra dels Segadors a través de la premsa de l'època*. IV Barcelona: Curial, 1993; ESCOBEDO, JOANA. "La colección 'Folletos Bonsoms' de la Biblioteca de Catalunya". en: *Les Relaciones de Sucesos (canards) en Espagne (1500-1750). Actes du premier Colloque international (Alcalá de Henares, 8, 9 et 10 juin 1995)*. Madrid: Universitat de Alcalá de Henares i La Sorbonne, 1996, 103-110; FLORENSA I SOLER, NÚRIA. *El Consell de Cent. Barcelona a la Guerra dels Segadors*. Barcelona: l'autora, 1996; ETTINGHAUSEN, HENRY. *Notícies del segle XVII. La premsa a Barcelona entre 1612 i 1628*. Barcelona: Ajuntament, 2000; GUILLAMET, JAUME. *Els orígens de la premsa a Catalunya. Catàleg de periòdics antics (1641-1833)*. Barcelona: Arxiu Històric de la Ciutat, 2003.

L'ESPASA I LA PLOMA

La Manifestacion..., de Serapi de Berard.

Un dels motius que van provocar l'aixecament austriacista de maig de 1705 va ser la gran lleialtat que els catalans conservaven envers els Habsburg. A favor dels darrers Àustries hispànics els catalans van lluitar, acabada la revolució segadora i durant tota la segona meitat del segle XVII, contra la França de Lluís XIV. Per aprofundir en aquesta important motivació pot ser un bon exponent la *Manifestacion, en que se publican muchos, y relevantes servicios, y nobles hechos, con que ha servido a sus Señores Reyes la Excelentíssima Ciudad de Barcelona, singularmente en el sitio horroroso, que acaba de padecer en el presente año de 1697*. [Barcelona]: Impr. Cormellas, [1697], 191 f.

De l'autor, Serapio de Berart (Serapi Berart), sabem que era un prevere gironí que estudià teologia i es doctorà en lleis, i que arribà a ocupar una canongia en aquella seu, de la que d'ençà el 1693 n'era el prior. A més de la *Manifestacion*, també va ser autor d'una *Segunda parte de las fiestas que hizo Barcelona por haber llamado Carlos segundo al principe D. Juan de Austria para primer ministro de su gobierno...* [Barcelona: Rafael Figueró, 1677], que s'edità juntament amb el *Bosquejo breve, y epitome de las glorias consagradas a la Magestad del Catholico Monarca Carlos Segundo....*, de Josep de Solà Segura.

Com el títol indica, la *Manifestacion* volia ser un memorial dels serveis que el país va prestar a la monarquia hispànica des de que el 1652 va ser ocupada Barcelona posant fi a la primera fase de la guerra dels Segadors, fins al setge de 1697. Constitueix un dels períodes on més es va palesar la decadència ibèrica. Pot ser el principal tret d'aquesta obra és el fet d'observar que la majoria d'aquests serveis que preconitzava l'autor, no eren altra cosa que la cessió a les amenaces i/o pressions dels militars ocupadors del territori. Efectivament, Berard disfressa com a serveis voluntaris el que en realitat eren un seguit d'exaccions fiscals abusives, indemnitzacions de guerra, contribucions especials, derrames extraordinàries, pagaments arbitraris, préstecs mai no retornats o inversions en obres militars alienes a la competència municipal. Tot un capítol inèdit sobre les represàlies de la postguerra dels Segadors, per aquells qui s'haguessin cregut les bones (i falses) paraules dels hispànics sobre el perdó universal i el "deixar-ho tot com estava abans". La Catalunya de 1640, capaç d'aixecar-se en un sol crit contra els abusos d'una monarquia que s'hi volia repenjar per sostenir les seves guerres exteriors, passava a ser, a partir del 1652 una Catalunya mesella que pagava més que mai, pagaments inimaginables i inaudits dotze anys enrere, pressions que, girant la truita, van preferir considerar "serveis". Era el botí del vencedor, la submissió del país, tal i com l'hauria volgut Olivares el 1640, però una dotzena d'anys tard i amb una cruenta guerra pel mig.

L'obra cita un grapat de protoantecedents (l'ocupació sarraïna, els usatges, etc.), exposa els principals elogis regis i privilegis que Barcelona es va guanyar (pagats a pes de moneda) que vol fer passar com a demostratius de l'amor i consideració que li tenien els diversos sobirans a partir del comte-rei-emperador Carles: la facultat dels consellers

barcelonins d'anar arreu del país amb les ensenyes consulars, clarins i masses altes, el tractament diferenciats dels seus enviats (que tenien la consideració d'ambaixadors), el privilegi d'equiparar-se als *grandes* d'Espanya i la facultat de cobrir-se en presència del monarca, etc. Però aviat arriben els "serveis voluntaris", que "*si se huviera de hazer memoria individual de estos Servicios, serian menester muchos volumenenes para expressarlos*", cosa per la qual se'n fa una tria (de moltes pàgines senceres...). Berard tingué la picardia de glossar tots aquests suposats 'serveis', com qui relaciona un llistat de despeses en un llibre de comptabilitat, o sigui, fent constar al final de cada partida (en el nostre cas, de cada extracte de 'servei'), la xifra que va importar. Es comença per la reconversió de l'hospital civil barceloní en hospital dels militars castellans, habilitant, a més, el convent dels natzarens "*y casas circunvecinas...*", que va tenir un cost estimat de 150.000 lliures (en uns moments, no ho oblidem, en que el flagell de la pitjor epidèmia pestífera d'època moderna, fetejava el país). Segueixen l'aixecament i manutenció de dos terços de milicians per a l'exèrcit hispànic, que costaren més de 61.000 lliures, un préstec al marquès de Mortara de 40.000 lliures i uns altres a Joan-Josep d'Àustria per 338.000 lliures, tots al 5%, i cap d'ells mai no retornats per causa "*de la esterilidad de los tiempos...*"; aquests emprèstits degueren ser tant apressats que la ciutat, que no tenia prou líquid, hagué d'expedir deute públic, i amb el temps acabà pagant, per 129.500 lliures, un total de 647.500 lliures. Aquests van ser els primers d'un llistat inacabable de préstecs, en similars condicions de destret i manca de compromís de devolució, els quals amb el temps s'hagueren de convertir en donacions gracioses: 27.000 lliures (1654), 15.000 escuts per a la reedificació dels molins polvorers, 30.000 lliures "*para la recuperacion de la Ciudad de Solsona*" (octubre de 1654), 7.400 quarters de blat (estimades en 27.251 lliures) per a l'exèrcit "*con ofrecimiento de que se bolverian de los primeros granos que vendrían; Y aunque la Ciudad ha solicitado en diferentes ocasiones esta cobrança (obligada por la necesidad) no ha podido recobrarla...*", etc. De soldats, també n'aixecà Barcelona el setembre de 1653 amb motiu del setge de Girona (13.645 lliures de despesa), i el juliol de 1654 (13.225 lliures), i el juny de 1655 per socórrer Castelló d'Empúries i Berga (24.618), i el juliol de 1656 (110.281), i l'agost de 1657 (15.359), i el setembre següent (24.000), i el juliol següent (5.157) per tres anys prorrogables el març de 1659 (36.150). A més, va haver d'invertir en l'allotjament dels militars a la capital, un total de 66.000 lliures entre 1652-1660. I això només durant la guerra dels Segadors! perquè la llista segueix al llarg de tota la resta de la segona meitat de segle i les quatre guerres successives amb França...

Berard demostra una depurada tècnica d'historiador, citant força bibliografia antiga, impresos i fins i tot fa constar les referències d'arxiu dels documents dels quals extreu la informació; un investigador actual, no ho hagués fet millor. Totes les dades, extractes i partides venen amb el suport de la corresponent cita documental demostrativa. Si no ens hem deixat cap despesa, les autoritats barcelonines van haver de desemborsar, només durant els vuit anys que encara restaren fins a la Pau dels Pirineus (1652-1660), un total de ben bé un milió de lliures. Era gairebé el que va pagar tot el país en el donatiu de la Cort de 1599, quan hi havia bonança i no existia la guerra ni la pesta.

Aquesta dinàmica de despeses ocupa les primeres 40 pàgines, però tot seguit es passa a relacionar els diferents epistolaris i memorials creuats entre la ciutat i les principals autoritats governatives al llarg del 1697. Una autèntica col·lecció documental sobre

aquell any, sobre aquella campanya militar que posà fi a la guerra dels Nou Anys i sobre aquell fatídic setge. El contingut d'aquests documents pot proporcionar una part considerable de les dades sobre aquest episodi, i a l'ensem definir dates i precisar detalls de caire militar i polític: l'avenç inaturable dels francesos, l'absoluta inactivitat de les autoritats hispàniques, la incapacitat militar del país, les necessitats de les tropes, els moviments navals, els recels de les autoritats governatives a proporcionar armes als milicians barcelonins (fins que ja va ser massa tard), les continues peticions de socors a la Cort de Madrid, l'actitud dels protagonistes principals (Velasco, Corzana, Descatllar, Hessen-Darmstadt), l'enorme dispendi econòmic d'una guerra que es va perdre, etc., fins a la capitulació final a mitjans d'agost de 1697. Tots aquests temes i molts altres, queden reflexats al corpus documental transcrit per Berard.

De la *Manifestacion* se'n va publicar una segona edició a l'estampa barcelonina de Juan Francisco Piferrer, l'any 1794. D'exemplars a l'estat espanyol n'hi ha a: Madrid (Fundación Lázaro Gaidiano, i Biblioteca del Palau Reial), Sevilla (Biblioteca General de la Universitat), Mallorca (Biblioteca Pública) i València (Biblioteca Municipal Serrano Morales); a Catalunya en consten sengles a: Barcelona (Biblioteca de Catalunya, del Col·legi d'Advocats i de la Universitat Pompeu Fabra), Girona (Seminari Diocesà), Ripoll (Biblioteca Pública Lambet Mata), Vilanova i la Geltrú (Biblioteca-Museu Víctor Balaguer), etc. La còpia que nosaltres hem fet servir, la vam obtenir de la Biblioteca Digital de la Diputació de Biscaia, secció Reserva General, R-1294 [<http://bibliotecaforal.bizkaia.net...>], però en consta una altra al Google Llibres. Un exemplar de la primera edició pot trobar-se amb relativa facilitat a les llibreries de vell per un preu que oscil·li entre el miler i el miler i mig d'euros.

MG

Per als temes dels costos de la guerra sobre la població civil, i del setge barceloní de 1697, consultar:

- ALCOVERRO, AGUSTÍ. "Les terres gironines durant l'ocupació francesa de 1694-1698, una aproximació". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XXIX (1987) 231-243.
- ESPINO LÓPEZ, ANTONIO. *El frente catalán en la guerra de los Nueve Años, 1689-1697*. Barcelona: Universitat Autònoma, 1994.
- ALBAREDA, JOAQUIM. "L'impacte de la guerra dels Nou Anys a Catalunya. L'ocupació francesa del 1697". *Afers*, 20 (1995 = Els anys finals del segle XVII) 29-46.
- ESPINO LÓPEZ, ANTONIO. "La monarquía hispánica, Cataluña y la guerra de los Nueve Años, 1689-1697". En: MARTÍNEZ SHAW, CARLOS (ed.). *Historia moderna. Historia en construcción. Sociedad, Política e Instituciones*. Congreso del Centre d'Estudis d'Història Moderna "Pierre Vilar" (Barcelona, 1996), II. Barcelona: Milenio, 1997, II, 477-496.
- ESPINO LÓPEZ, ANTONIO. "El Sitio de Barcelona en 1697. El último asedio en territorio hispano del siglo XVII". *Castillos de España*, 110-111 (juny de 1998) 75-80.
- ESPINO LÓPEZ, ANTONIO. *Cataluña durante el reinado de Carlos II. Política y guerra en la frontera catalana, 1679-1697*. Barcelona: Universitat Autònoma, 1999.
- ESPINO LÓPEZ, ANTONIO. "La publicística catalana y el cambio dinástico. El ocaso de la dinastía de los Áustria". *Cuadernos de Investigación Histórica*, 19 (2002) 287-312.
- ESPINO LÓPEZ, ANTONIO. "El coste de la guerra para la población civil. La experiencia catalana, 1653-1714". *Millars. Espai i Història*, XXVI (2003) 155-184.

*De nou hem d'agrair a l'amic Eduardo de Mesa Gallego, l'atenció al proporcionar-nos còpia digital d'aquest interessant text.

EXPOGNARE OPPIDUM. Argelers, la porta del Rosselló (1344)

El gran cronista JERÓNIMO DE ZURITA, ens assabenta en els seus *Anales* d'una de les capitulacions més importants de les dutes a terme per **Pere III**, en la campanya del Rosselló, quan ja havia partit peres amb el rei de Mallorca. Es tractava d'arrabassar-li el regne, tant per mar (Ses Illes), com per terra (els Comtats). La campanya que es desenvolupà l'estiu de 1344, tenia Argelers com a objectiu principal, per ser una de les entrades al Rosselló.

Amb el Cerimoniós, hi anava quasi tota la noblesa del país: els infants **Jaume y Pere**, **Pere de Queralt**, el almirant **Pere de Montcada**, **Guerau de Cervelló**, **Pere Galceran de Pinós**, **Ramon d'Anglesola**, **Gilabert de Cruïlles**, **Ramon Roger de Pallars**, comte de **Pallars**, i els vescomtes de **Cardona** (**Huc de Cardona**), **Illa** (**Pere de Fenollet**) i **Vilamur**, etc. Més tard, s'hi afegiren encara **Pere de Xèrica**, **Nicolau Carròs** i **Juan Fernández de Luna**. L'exèrcit portava tota mena de ginys poliorcètics i un reforç de 250 cavalls. L'enemic, rossellonesos lleials a **Jaume III** i genovesos, era manat per **Jofre Estendardo**, un "*cavallero francés muy principal*". Recordem que el rei de França donava suport al mallorquí, per tal de mantenir aquell valuós (estratègicament) *regne-tapó* que el separava del més imperialista dels comtes-reis medievals.

Els catalans hi arribaren a finals de maig de 1344. Vist que els defensors no van voler retre's, els atacants van fer una trinxera des d'on poder mantenir els bastiments que els arribaven via Canet i Port-Vendres. Es va llençar un atac, tant furiós, que de no haver mitjat la nit, hagués pogut ben bé reeixir. Mancats d'artilleria de foc (encara faltaven unes dècades per què aparegués), feren servir dos ginys i un manganell, amb tant de destresa que causaven no poc dany als argelerencs. El comte-rei s'instal·là a la part d'Elna, prop d'una torre, Pujols, de l'abat de Fontfreda, que s'hagué de retre. A un altre costat, hi era una casa forta, ben guarnicionada, la presa de la qual **Pere III** encomanà a l'almirall **Pere de Montcada**. Aquest construí un castell de fusta des d'on combateren tan animosament que aviat mataren el cap dels defensors, i un cop mort aquest, la resta s'entregà.

La fermesa de l'asedi degué ser d'una aital rigorositat que va moure els naturals a capitular. Això no va ser fins el 6 de juny, donat que els mercenaris genovesos cridaven animosament a la defensa i impedièn tot tracte amb l'enemic. Sembla que la vila entrà en tractes intercanviant una quinzena d'ostatges, i en tres dies acordaren capitular. *Estendardo* i la guarnició militar va ser empresonada perquè es van desentendre de la capitulació. Un cop ocupat el castell, **Pere III** hi deixà **Guillem de Guimerà** com a alcaid.

MG

ZURITA, JERÓNIMO. *Anales de Aragón*. Saragossa: Institución Fernando el Católico, CSIC, 1978 (2005), III, 585-588.

AGENDA :

IV Beca d'Investigació "Port de Tarragona" (Tarragona, novembre de 2010)

Convoca: Autoritat Portuària de Tarragona.

Tema: Projecte de recerca, inèdit, al voltant de qualsevol aspecte científic o humanístic que faci referència al Port de Tarragona o a la seva àrea d'influència.

Termini: De presentació del projecte: 30 de novembre de 2010.

Memòria: Entre 20/40 fulls. L'extensió mínima de l'obra projectada: 250 pàgines. La memòria ha de contenir: objectius i justificació de la recerca, esquema desenvolupat del treball, fonts documentals, fonts bibliogràfiques i hemerogràfiques, relació d'imatges, il·lustracions i plànols, programa i calendari de treball i curriculum de l'aspirant (màxim 5 fulls).

Dotació: 6.000 euros (com a cessió dels drets d'explotació de la primera edició), en tres terminis fins a la presentació final.

Informació: Arxiu del Port de Tarragona, C/ Anselm Clavé, 2 (43.004 – TARRAGONA); Tf. 977-250091, Em. arxiu@porttarragona.cat.

Congrés Internacional "Pere Angera" (Reus-Tarragona, 13-15 d'abril de 2011)

Convoca: Universitat Rovira i Virgili de Tarragona. Amb el patrocini de: Diputació de Tarragona i de l'Ajuntament de Reus, i la col·laboració de: el Centre de Lectura de Reus, l'Asociación de Historia Contemporánea, el Centre d'Història Contemporània de Catalunya, la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana i l' Institut Ramon Muntaner.

Temes: Història local: cultura, política i identitat; Construcció d'identitats nacionals i mites. Símbols i representació; Liberalisme i antiliberalisme. El carlisme; El catalanisme i les relacions Catalunya-Espanya.

Termini: De presentació de la proposta de comunicació: 30 de novembre de 2010; de la comunicació: 15 de gener de 2011.

Comunicacions: El comitè científic i el Grup de Recerca Consolidat ISOCAC seleccionaran les comunicacions. Aquestes hauran de tenir un màxim de 30.000 caràcters amb espais i notes incloses, en format electrònic exclusivament (tractament de textos compatible amb PC: Word, Open Office) i poden estar escrites en català, castellà o anglès.

Inscripció: Per presentar la comunicació és imprescindible formalitzar la inscripció (60 € -pels estudiants 40€-).

Informació: Institut Ramon Muntaner. Mas de la Coixa, Rotonda Eix de l'Ebre, s/n., 43.770 - Móra la Nova; tel. 977-40 17 57. C/e: pineda@irmu.org; Web: <http://www.irmu.org>; Centre de Lectura de Reus: Carrer Major, 15 (43.201 – REUS); tel. 977-773 112; Universitat Rovira i Virgili de Tarragona: Campus de l'Avinguda de Catalunya, 35 (43.002 – TARRAGONA); tel. 977-558 144.

III PREMI JOVES INVESTIGADORS DE LES GARRIGUES

(Les Borges Blanques, setembre de 2011)

Convoca: Centre d'Estudis de les Garrigues, Secretaria de Joventut i Consell Comarcal de les Garrigues.

Tema: Treballs d'investigació i de recerca inèdits sobre la comarca de les Garrigues. Per a joves de menys de 30 anys.

Termini: 23 de juliol de 2011.

Dotació: Tres premis de: 600 €, 300 € i 100 €.

Informació: Consell Comarcal de les Garrigues, Av. Francesc Macià, 54 (25.400 – LES BORGES BLANQUES); tel.: 973-14 26 58; Em.: consell@garrigues.cat.

V BECA MONTORNÈS DE RECERCA HISTÒRICA

(Montornès del Vallès, 2011)

Convoca: Ajuntament de Montornès del Vallès.

Tema: Projecte de recerca que tracti algun aspecte relacionat amb la història de Montornès del Vallès des de l'àmbit de les ciències socials.

Termini: 23 de juliol de 2011.

Dotació: 6.000 €.

Informació: Ajuntament de Montornès del Vallès, Av. La Llibertat, 2 (08.170 – MONTORNÈS DEL VALLÈS); tel.: 93-572 11 70; Em.: ajuntament@montornes.cat.

Aplec de Treballs, núm. 29 (2011), revista anual del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà

S'està planificant el proper número de la miscel·lània del Centre d'Estudis de la Conca sobre temes d'humanitats i ciències socials relacionats amb la comarca de la Conca de Barberà, les seves poblacions i/o els seus habitants, els interessats han de lliurar els treballs abans del 31 de desembre del 2010, juntament amb dos resums de 15 ratlles cadascú, en català i castellà, paraules clau i les dades personals. Es recomana no passar dels 15-20 folis. Les notes han de col·locar-se al final de l'article i no a peu de pàgina. Els autors seran convidats a l'acte de presentació a Montblanc, i rebran quinze 'separates' de la seva aportació i dos exemplars de la revista.

Recepció de treballs: fgrauipug@telefonica.net
rpug@tinet.fut.es

Més informació: www.tinet.org/~cecb.

[JMTGP]

***A C a r n !* Publicació electrònica d'Història Militar Catalana**

Director: Manel Güell [manelguell@acarn.cat].

Webmestre: Ramon Perelló Bargalló [info@acarn.cat].

Consell Científic: Núria Florensa Soler, Josep M. Grau i Pujol, Ramon Perelló Bargalló, Roser Puig i Tàrrach, Jordi Rovira i Soriano.

Junta Externa d'Avaluació: Maria Bonet Donato (Professora d'Història Medieval de la URVT), Àngel Casals Martínez (Professor d'Història Moderna de la UB), Valentí Gual Vilà (Professor d'Història Moderna de la UB), Jordi López Vilar (Doctor en Arqueologia de l' Institut Català d' Arqueologia Clàssica), Robert Vallverdú Martí (Doctor en Història i membre de la *Real Academia de la Historia*), Josep Sánchez Cervelló (Professor d'Història Contemporània de la URVT).

Imatges: *Portada* – Fortalesa de Bellaguarda, al Vallespir, aturonat entre els colls del Portús i Panissars [www.lajonquera.info/images/bellaguarda.jpg]. Les imatges de les cobertes dels llibres recensionats, al web de referència de la recensió o de l'editora.

A C a r n ! no es considera responsable de l'opinió, tendència ideològica o contingut empíric que puguin semblar indicar o expressin els articles i col·laboracions que ciberpublica. *A C a r n !* és un projecte personal, pensat, dissenyat, desenvolupat, omplert, gestionat i distribuït per Manel Güell amb ajut de voluntariat col·laborador, que ofereix un web de contingut semiobert i lliure circulació per acollir tota participació capaç d'aportar informació veraç, debat, crítica, suggeriments, etc., amb els quals ampliar el coneixement de la Història Militar de Catalunya i dels catalans. Existeix el compromís tàcit de rigorositat pel que fa al tema de citació i referències bibliogràfiques, compromís que s'exigeix a tot col·laborador que hi vulgui publicar, i que garanteixen, en tot cas, els membres de la Junta Externa d'Avaluació. Aquesta publicació és lliure i gratuïta i els cibersubscriptors ho són únicament a tall d'estar inclosos al mailing d'enviaments; no es cobra preu ni retribució, ni tampoc es paga cap aportació.

A C a r n ! penja a la web, sengles versions de cada número, en català i castellà, però no garanteix les condicions o la correcta prestació dels serveis que aquell web ofert als usuaris d'Internet per terceres persones alienes a la nostra publicació, ni tampoc que aquests compleixin la normativa vigent en matèria de protecció de dades de caràcter personal i comerç electrònic. Tampoc es fa responsable dels possibles danys ocasionats per interferències, desconexions, virus informàtics, avaries telefòniques, sobrecàrregues, endarreriments o bloquejos de la xarxa, o altres perjudicis del sistema electrònic, ni molt menys dels danys que puguin causar terceres persones mitjançant il·legítimes intromissions, fora del nostre absolut control.

www.acarn.cat

www.irmu.org > Notícies; www.11setembre1714.org; www.delaguerra.org > Enllaços;
<http://seneca.uab.es/historia/hn0708.htm>; <http://hispanianova.rediris.es/enlaces/hn0708.htm>.

